



Philo Judaeus De virtutibus

(ed. L. Cohn)

Philonis Alexandrini opera quae supersunt, vol. 5.
Berlin: Reimer, 1906 (repr. De Gruyter, 1962), pp. 266–335.

ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΩΝ ΑΣ ΣΥΝ ΑΛΛΑΙΣ ΑΝΕΓΡΑΨΕ ΜΩΥΣΗΣ ΗΤΟΙ ΠΕΡΙ ΑΝΔΡΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ

Περὶ ἀνδρείας.

1 Περὶ δικαιοσύνης καὶ τῶν κατ' αὐτὴν ὅσα καίρια πρότερον εἰπὼν μέτειμι τῶν ἐξῆς ἐπ' ἀνδρείαν, οὐχ ἦν οἱ πολλοὶ νομίζουσι τὴν ἀρειμάνιον λύτταν ὀργῇ συμβούλῃ χρωμένην, ἀλλὰ τὴν ἐπιστήμην.

2 θράσει μὲν γὰρ ἐπαιρόμενοί τινες, συμπραττούσης σωματικῆς ἰσχύος, ταχθέντες κατὰ πόλεμον ἐν ταῖς παντευχίαις ἠβηδὸν μυρίους ὅσους τῶν ἀντιπάλων κατέβαλον, ἀνοίκειον μὲν εὐφημον δ' ἀριστείας ὄνομα καρπωσάμενοι, διαφερόντως ὑπὸ τῶν τὰ τοιαῦτα | κρινόντων εὐκλεεῖς νίκη νομισθέντες, ἄγριοι καὶ θηριώδεις ἐκ φύσεως καὶ μελέτης γεγονότες,

3 αἷματος ἀνθρωπέου δεδιψηκότες. εἰσὶ δ' οἱ καὶ ἐν οἰκίᾳ διατρίβοντες, τῶν σωμάτων αὐτοῖς ἢ μακραῖς νόσοις ἢ ἐπιπόνῳ γήρᾳ κατεσκελετευμένων, ὑγιαίνοντες καὶ νεάζοντες τῷ κρείττονι μέρει τῆς ψυχῆς μεστοί τε φρονήματος καὶ θαρραλεωτάτης γέμοντες εὐτολμίας, ἀμυντηρίων ὅπλων μηδ' ὄναρ ψαύοντες, βουλευμάτων ἀγαθῶν κοινωφελεστάταις εἰσηγήσει τὰ τε ἴδια ἐκάστων καὶ τὰ κοινὰ τῶν πατρίδων πεσόντα πολλάκις ἀνώρθωσαν, ἀνευδότοις καὶ ἀκαμπέσι χρησάμενοι τοῖς περὶ

4 τοῦ συμφέροντος λογισμοῖς. οὗτοι μὲν οὖν τὴν ἀληθῆ διαπονοῦσιν ἀνδρείαν ἀσκηταὶ σοφίας ὄντες, ἐκεῖνοι δὲ τὴν ψευδώνυμον ἀμαθία, νόσῳ δυσθεραπεύτῃ, βιοῦντες, ἦν θρασύτητα κυρίως ἂν τις προσαγορεύσειεν, ὥσπερ φασὶν ἐν τοῖς νομίσμασι τὸ παράσημον ἐμφέρειαν τῆς ἀληθοῦς εἰκόνας.

5 Οὐκ ὀλίγα μέντοι καὶ ἄλλα δυσυπομόνητα τῶν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον ὠμολόγηται, πενία καὶ ἀδοξία καὶ πῆρωσις καὶ νόσων ἰδέαι πολύτροποι, πρὸς ἃς οἱ μὲν ὀλιγόφρονες μαλακίζονται, μηδ' ὅσον ὑπ' ἀτολμίας ἐγερθῆναι δυνάμενοι, ὅσοι δὲ φρονήσεως ὑπόπλεω καὶ γενναιότητος ἐπαποδύονται καρτερῶς καὶ σφόδρα ἐρρωμένως ἀντιφίλονει-

κούντες, τὰς ἀπειλὰς καὶ ἐπανατάσεις αὐτῶν πολὺν γέλωτα καὶ χλεύην
 τιθέμενοι, πενία μὲν πλοῦτον ἀντιτάττοντες, οὐ τὸν τυφλὸν ἀλλὰ τὸν ὄξυ
 καθορῶντα, οὗ τὰ ἀγάλματα καὶ κειμήλια ψυχὴ πέφυκε ταμιεύειν.
6 μυρίους γὰρ πενία κατεπάλαισεν, οἱ τρόπον ἀθλητῶν ἀπειρηκότων ὑπ'
 ἀνανδρίας κατέπεσον μαλακισθέντες· ἐνδεῆς δὲ παρ' ἀληθείᾳ δικαζούσῃ
 τὸ παράπαν οὐδὲ εἷς ἔστι χορηγὸν ἔχων τὸν τῆς φύσεως ἀκαθαίρετον
 πλοῦτον· ἀέρα μὲν, τὴν πρώτην καὶ ἀναγκαιοτάτην καὶ συνεχῆ τροφήν,
 ἀδιαστάτως μεθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτωρ ἀναπνεόμενον, ἔπειτα δὲ πηγὰς
 ἀφθόνους καὶ ποταμῶν οὐ χειμάρρων μόνον ἀλλὰ καὶ αὐθιγενῶν ρεῖθρα
 ἀέναα πρὸς ποτοῦ χρήσιν, ἔπειτα εἰς ἔδωδὴν φορὰς παντοίων καρπῶν
 καὶ δένδρων ἰδέας, αἱ τὰς ἐτησίους ὁπώρας αἰεὶ φέρουσι· τούτων γὰρ
7 ἄπορος οὐδεὶς, ἀλλὰ πάντες οἱ πανταχοῦ πολλὴν ἄγουσι περιουσίαν. εἰ
 δὲ τινες τὸν τῆς φύσεως πλοῦτον παρ' οὐδὲν θέμενοι τὸν τῶν κενῶν
 δοξῶν διώκουσι, τυφλῶ πρὸ βλέποντος σκηριπτόμενοι καὶ ἡγεμόνι τῆς
8 ὁδοῦ χρώμενοι πεπηρωμένῳ, πίπτειν ἐξ ἀνάγκης ὀφείλουσιν. ὁ μὲν
 δὴ σώματος δορυφόρος πλοῦτος φύσεως εὖρημα καὶ δῶρον ὧν ἤδη
 λέλεκται. τὸν δὲ σεμνότερον, ὃς οὐ πᾶσιν ἀλλὰ τοῖς ἀληθῶς σεμνοῖς
 καὶ θεσπεσίοις ἀνδράσι πρόσσεστι, μηνυτέον. τοῦτον τὸν πλοῦτον | σοφία
 χορηγεῖ διὰ λογικῶν καὶ ἠθικῶν καὶ φυσικῶν δογμάτων καὶ θεωρημάτων,
 ἐξ ὧν φύεσθαι τὰς ἀρετὰς συμβέβηκεν, αἱ τῆς ψυχῆς ὑποτέμνονται τὴν
 πολυτέλειαν εὐκολίας καὶ ὀλιγοδείας ἔρωτας ἐντίκτουςι κατὰ τὴν πρὸς
9 θεὸν ἐξομοίωσιν. ἔστι γὰρ ὁ μὲν θεὸς ἀνεπιδεῆς, οὐδενὸς χρεῖος ὧν,
 ἀλλ' αὐτὸς αὐταρκέστατος ἑαυτῷ· ὁ δὲ φαῦλος πολυδεῆς, αἰεὶ διψῶν
 τῶν ἀπόντων ἀπλήστου καὶ ἀκορέστου χάριν ἐπιθυμίας, ἣν πυρὸς τρόπον
 ἀναρριπίζων καὶ ἀναφλέγων ἐπὶ πάντα μικρὰ τε αὖ καὶ μεγάλα τείνει·
 ὁ δὲ σπουδαῖος ὀλιγοδεῆς, ἀθανάτου καὶ θνητῆς φύσεως μεθόριος, τὸ
 μὲν ἐπιδεῆς ἔχων διὰ σῶμα θνητόν, τὸ δὲ μὴ πολυδεῆς διὰ ψυχὴν
10 ἐφιεμένην ἀθανασίας. οὕτως μὲν πενία πλοῦτον ἀντιτάττουσιν· ἀδοξία
 δὲ εὐκλειαν· ὁ γὰρ ἔπαινος ὀρμητήριον ἔχων καλοκάγαθίαν καὶ ὡσπερ
 ἀπὸ ἀνάου πηγῆς ἐκεῖθεν ῥέων ἀνεξετάστων ἀνθρώπων οὐκ ἐνομιλεῖ
 πλήθεσι τὰς τῆς ψυχῆς ἀνωμαλίας ἀβεβαίοις φωναῖς ἀπογυμνοῦν εἰωθότων,
 ὃς ἔστιν ὅτε λημμάτων αἰσχυρῶν ἐπευωνίζοντες οὐκ ἐρυθριῶσιν κατὰ τῶν
 ἀριστίνδην ἐπιλεγόμενων. ὀλίγος δὲ τούτων ἀριθμὸς ἔστιν· ἀρετὴ γὰρ
11 οὐ πολὺχουν ἐν θνητῷ γένει. πηρώσει γε μὴν αἰσθήσεων, ἣ συζῶντες
 ἔτι μυρίοι προαπέθανον τῷ μηδὲν ἀλεξίκακον εὐρεῖν δύνασθαι φάρμακον,
 ἀντικάθηται φρόνησις, τὸ κρατιστεῦον τῶν ἐν ἡμῖν, ἐνομματοῦσα διάνοιαν,
 ἣ πρὸς ὄξυωπίαν τῶν σώματος ὀφθαλμῶν ὄλω, φασί, καὶ τῷ παντὶ
12 διενήνοχεν. οἱ μὲν γὰρ τὰς ἐπιφανείας τῶν ὀρατῶν καταθεῶνται, ἅμα
 δεόμενοι φωτὸς ἔξωθεν, ἣ δὲ καὶ διὰ βᾶθους χωρεῖ τῶν σωμάτων, ὅλα
 δι' ὅλων καθ' ἕκαστα τῶν μερῶν ἀκριβοῦσα καὶ περιαιρούσα καὶ τὰς
 τῶν ἀσωμάτων φύσεις, ὃς ἐπισκοπεῖν αἰσθησις ἀδυνατεῖ· σχεδὸν γὰρ
 πᾶσαν ὄξυωπίαν ὀφθαλμοῦ καταλαμβάνει, μὴ προσδεομένη νόθου φωτός,
 ἀστὴρ οὔσα αὐτὴ καὶ σχεδὸν τι τῶν ἐπουρανίων ἀπεικόνισμα καὶ μίμημα.
13 νόσοι γε μὴν σωμάτων ὑγιαινούσης ψυχῆς ἥκιστα βλάπτουσιν· ὑγεία δὲ
 ψυχῆς εὐκρασία δυνάμεών ἐστι τῆς τε κατὰ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν

καὶ τὸν λόγον, ἐπικρατούσης τῆς λογικῆς καὶ ὡσπερ ἀφηνιαστάς ἵππους
14 ἠνιοχούσης ἑκατέρας. ὄνομα ταύτης ἴδιον τῆς υἱείας ἐστὶ σωφροσύνη,
 σωτηρίαν τῷ | φρονούντι τῶν ἐν ἡμῖν ἀπεργαζομένη κινδυνεύον γὰρ
 αὐτὸ πολλάκις ὑπὸ τῆς τῶν παθῶν φορᾶς κατακλύζεσθαι ὑποβρύχιον
 οὐκ ἔα χωρεῖν, ἀλλὰ ἀνέλκει καὶ μετέωρον ἐξαίρει ψυχούσα καὶ ζωογο-
15 νούσα καὶ τρόπον τινὰ ἀπαθανατίζουσα. πάντα δὲ τὰ εἰρημένα ὑφη-
 γήσεις εἰσὶ καὶ διδασκαλῖαι πολλαχῶς τῆς νομοθεσίας ἐστηλιτευμένα,
 τοὺς μὲν εὐπειθεῖς μαλακώτερον ἀναπειθούσαι τοὺς δὲ ἀπειθεστέρους
 ἐμβριθέστερον καταφρονεῖν τῶν περὶ σῶμα καὶ ἐκτός, ἐν μὲν τέλος ἡγου-
 μένους τὸ κατ' ἀρετὴν βιοῦν, ζηλοῦντας δὲ καὶ τᾶλλα ὅσα ἀγωγὰ πρὸς
16 τοῦτο. καὶ εἴ γε μὴ διὰ τῶν προτέρων ἐτύγχανον ἕκαστα διεξελθλυθῶς
 τῶν εἰς ἀτυφίαν, ἐπειρώμην ἂν ἀπομηκύνειν ἐν τῷ παρόντι συνυφαίνων
 καὶ συνείρων τὰ δοκοῦντα σποράδην κεῖσθαι ἐν τόποις διαφέρουσιν.
17 εἰρηκῶς δ' ὅσα καιρὸς παλιλλογεῖν οὐ δικαιῶ. τοὺς μέντοι μὴ ἀπο-
 κνοῦντας ἀλλὰ διὰ σπουδῆς τιθεμένους ἐντυγχάνειν ταῖς πρὸς τούτων βίβλοις
 δεῖ νοῆσαι, ὅτι πάντα τὰ περὶ ἀτυφίας λεχθέντα σχεδὸν ἐστὶ περὶ ἀνδρείας,
 ἐπειδήπερ εὐτόνου καὶ γενναίας καὶ σφόδρα νενευρωμένης ψυχῆς ἐστὶ
 καταφρονῆσαι πάντων ὅσα τῷφος εἴωθε σεμνοποιεῖν ἐπὶ διαφθορᾷ τοῦ
 πρὸς ἀλήθειαν βίου.

18 Τοσαύτη δέ τις ἐστὶ τῷ νόμῳ σπουδὴ καὶ φιλοτιμία περὶ τοῦ
 γυμνάσαι καὶ συγκροτῆσαι ψυχὴν πρὸς ἀνδρείαν, ὥστε καὶ περὶ ἐσθημάτων
 ὅποια ἔχρην ἀμπέχεσθαι διετάξατο ἀπειπὼν ἀνὰ κράτος ἀνδρὶ γυναικὸς
 ἀμπεχόνην ἀναλαμβάνειν, ἕνεκα τοῦ μηδὲν ἴχνος ἢ σκιάς αὐτὸ μόνον
 τοῦ θήλεος ἐπὶ λύμῃ τῆς ἄρσενος γενεᾶς προσάψασθαι· βούλεται γὰρ
 ἐπόμενος αἰεὶ τῇ φύσει τὰ οἰκεία καὶ συνωδὰ ἀλλήλοις ἄχρι τῶν ἐσχάτων
19 καὶ δι' εὐτέλειαν ἀφανεστέρων εἶναι δοκούντων νομοθετεῖν. ἐπειδὴ γὰρ
 τύπους σωμάτων ἑώρα καθάπερ ἐπὶ πλάτους χαραχθέντας ἀνομοίους
 ἀνδρὸς τε αὖ καὶ γυναικὸς καὶ βίον ἑκατέρῳ τῶν εἰδῶν οὐ τὸν αὐτὸν
 ἀπονεμηθέντα-τῷ μὲν γὰρ ὁ κατοικίδιος, τῷ δ' ὁ πολιτικὸς προσκε-
 κλήρωται-, κὰν τοῖς ἄλλοις ὅσα μὴ φύσεως μὲν ἔργα ἦν, φύσει δὲ
 ἀκόλουθα γνώμης ἀγαθῆς εὐρήματα, συμφέρον ἔκρινε διατάξασθαι· ταῦτα
20 δ' ἦν τὰ περὶ δίκαιαν καὶ ἀμπεχόνην καὶ εἴ τι ὁμοιότροπον. ἡρρενωθῆσαι
 γὰρ τὸν γε πρὸς ἀλήθειαν ἄνδρα κὰν τούτοις ἠξίωσε καὶ μάλιστα ἐν
 ἐσθήμασιν, ἃ ἐπιφερόμενος αἰεὶ μεθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτωρ ὀφείλει
21 μηδὲν ἔχειν ἀνανδρίας ὑπόμνημα. κατὰ τὰ αὐτὰ μέντοι καὶ τὴν γυναῖκα
 ἀσκήσας τοῖς ἀρμόττουσι κόσμοις | ἐκώλυσε ἀναλαμβάνειν ἀνδρὸς ἐσθήτα,
 πόρρωθεν ὡς ἀνδρογύνους οὕτως καὶ γυνάνδρους φυλαξάμενος· ἐνὸς γάρ,
 καθάπερ ἐν ταῖς οἰκοδομίαις, ὑφαιρεθέντος ἦδει καὶ τᾶλλα μενούντα οὐκ
 ἐν ὁμοίῳ.

22 Ἐτι τοίνυν τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων δυσὶ καιροῖς ἐμφερο-
 μένων, εἰρήνην τε καὶ πολέμῳ, τὰς ἀρετὰς ἐστὶν ἰδεῖν ἐν ἀμφοτέροις
 ἐξεταζομένας. περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων λέλεκται πρότερον καὶ αὐθις,
 εἰ γένοιτό τις χρεία, λεχθήσεται· τὰ δὲ νῦν ἀνδρείαν οὐ παρέργως ἐξετα-
 στέον, ἥς τὰ μὲν κατ' εἰρήνην ἔργα πολλαχῶς τῆς νομοθεσίας ὑμνησεν
 αἰεὶ τῶν καιρῶν στοχαζόμενος, περὶ ὧν ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις ὑπεμνή-

σαμεν, τῶν δὲ κατὰ πόλεμον ἐνθένδε ποιησόμεθα τὴν ἀρχήν, ἐκεῖνο
23 προειπόντες. ὅταν ποιῆται τὸν στρατιωτικὸν κατάλογον, οὐχ ἅπασαν τὴν
 νεότητα καλεῖν οἶεται δεῖν, ἀλλ' ἔστιν οὖς παραιτεῖται προστιθεὶς αἰτίας
 εὐλόγους τῆς ἀστρατείας· αὐτίκα τοὺς κατεπτηχότας καὶ δειλοὺς, μελλή-
 στοντας ὑπὸ τῆς ἐμφύτου μαλακίας ἀλίσκεσθαι καὶ δέος τοῖς ἄλλοις
24 συμμάχοις ἐμποιεῖν. τὸ γὰρ ἑτέρου κακὸν εἶ πως ὁ πλησίον ἀναμάττεσθαι
 φιλεῖ, καὶ μάλιστα' ἐν πολέμῳ, τοῦ λογισμοῦ διὰ τὴν ἀγωνίαν συγκεχυ-
 μένου καὶ τὰς τῶν πραγμάτων ἀντιλήψεις ἀκριβοῦν ἀδυνατοῦντος· τότε
 γὰρ εὐλάβειαν μὲν τὴν δειλίαν, τὸ δὲ φοβεῖσθαι προμηθές, ἀσφάλειαν
 δὲ τὴν ἀνανδρίαν εἰώθασιν καλεῖν, αἰσχιστα ἔργα εὐπρεπέσι καὶ σεμναῖς
25 κλήσεσιν ἐπαμπίσχοντες. ὅπως οὖν μὴ τὰ μὲν οἰκεῖα βλάβπηται διὰ
 τῆς τῶν εἰς τὸν πόλεμον ἰόντων ἀνανδρίας, ἐπικυδέστερα δὲ γίνηται τὰ
 τῶν ἐχθρῶν αἰρούντων καταφρονητικῶς τοὺς ἀγεννεῖς, ὄχλον ἀργὸν εἰδὼς
 οὐκ ὠφέλιμον ἀλλ' ἐμπόδιον εἰς κατόρθωμα, ἀνεῖρξε τοὺς ἀτόλμους καὶ
 ἀναπίπτοντας δειλίᾳ, καθάπερ, οἶμαι, καὶ τοῖς τὰ σώματα νοσοῦσι στρατηγὸς
26 οὐδεὶς ἀνάγκην ἐπιτίθησι πολεμεῖν, ὑποπαραιτουμένης ἀσθενείας. νόσος
 δέ τις καὶ ἡ δειλία, βαρυτέρα τῶν κατὰ τὸ σῶμα, τὰς ψυχῆς δυνάμεις
 καθαιροῦσα· τῶν μὲν γὰρ βραχὺν εἶναι συμβαίνει τὸν χρόνον τῆς ἀκμῆς,
 ἢ δ' ἔστι κακὸν σύντροφον, μᾶλλον ἢ οὐχ ἦττον τῶν ἠνωμένων μερῶν
 προσπεφυκὸς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἄχρι πανυστάτου γήρωσ, εἰ μὴ τύχοι
27 θεὸς ἰώμενος· πάντα γὰρ θεῶν δυνατά. καὶ μὴν οὐδ' ἅπαντας τοὺς
 εὐτολμοτάτους καλεῖ, κὰν σφόδρα ἐρρωμένοι καθ' ἑκάτερον σῶμα καὶ
 ψυχὴν προαγωνίζεσθαι καὶ προκινδυνεύειν ἐθέλωσιν· ἀλλὰ τῆς γνώμης
 αὐτοὺς ἐπαινέσας, ὅτι κοινωνικὸν καὶ πρόθυμον καὶ ἀκατάπληκτον ἦθος
 ἐπιδείκνυνται, διερευνᾷ μὴ τισιν ἀναγκαίαις αἰτίαις ἐνδέδενται, ὧν ὄλκός
28 ἡ δύναμις. εἰ γὰρ τις, φησί, νεωστὶ δειμιάμενος | οἰκίαν οὐκ ἔφθη
 εἰσοικίσασθαι ἢ ἀμπελῶνα φυτεύσας νεόφυτον, αὐτὸς εἰς γῆν τὰ κλήματα
 καθείς, μήπω τῆς ἐπικαρπίας καιρὸν ἔσχεν ἢ παρθένον ἐγγυησάμενος
 οὐκ ἔγημεν, ἀφείσθω πάσης στρατείας, φιλανθρώπως ὁμοῦ <καὶ στρατηγι-
29 κῶ> τὴν ἀδειαν εὐρισκόμενος, ἔνεκα δυοῖν· ἐνὸς μὲν ἵνα, ἐπειδὴ τὰ κατὰ
 πολέμους ἄδηλα, μὴ τὰ τῶν πονησάντων ἀταλαιπώρως ἄλλοι λαμβάνωσι·
 χαλεπὸν γὰρ ἔδοξεν εἶναι, τῶν ἰδίων τινα μὴ ἀπόνασθαι δυνηθῆναι, ἀλλ'
 οἰκοδομεῖν μὲν ἕτερον, ἐνοικεῖν δὲ ἄλλον, καὶ φυτεύειν μὲν τινα, τὸν δὲ
 μὴ φυτεύσαντα καρποῦσθαι, καὶ μνάσθαι μὲν ἄλλον, γαμεῖν δὲ τὸν μὴ
 μνώμενον, ὡς οὐ δεῖν ἀτελεῖς τὰς ἐλπίδας κατασκευάζειν τοῖς χρηστά
30 τὰ κατὰ τὸν βίον προσδοκῆσασιν· ἑτέρου δὲ ἵνα μὴ σώματι στρατευόμενοι
 ταῖς ψυχαῖς ὑστερίζωσιν· ἀνάγκη γὰρ αὐτῶν τὴν διάνοιαν ἐκεῖ τετάσθαι
 πότῳ τῆς ἀπολαύσεως ὧν ἀφειλκυσθησαν· ὡς γὰρ οἱ πεινῶντες ἢ διψῶντες,
 ὅταν σιτίον ἢ ποτόν που παραφανῆ, διώκουσι καὶ ἐπιτρέχουσιν ἀμετα-
 στρεπτὶ γλιχόμενοι μεταλαβεῖν, οὕτως οἱ περὶ νομίμου γυναικὸς ἢ οἰκίας
 ἢ χωρίου κτήσεως πονηθέντες καὶ ὅσον οὕτω τῇ ἐλπίδι νομίζοντες εἰς
 τὸν ἑκάστου τῆς χρήσεως ἀφίχθαι καιρὸν, ὅταν ἀφαιρεθῶσι τὴν ἀπό-
 λαυσιν, σφαδάζουσιν, ὡς παρόντας μὴ παρεῖναι τῷ κρείττονι μέρει, ψυχῆ,
31 δι' οὗ συμβαίνει κατορθοῦν ἢ τοῦναντίον. τούτους οὖν καὶ τοὺς
 ὁμοίους οὐκ οἶεται δεῖν εἰς τὸν στρατιωτικὸν ἄγειν κατάλογον, ἀλλ' οἷς

οὐδὲν προενεληλυθὸς ὑποικουρεῖ πάθος, ὅπως ἐλευθέρους καὶ ἀφέτοις ὀρμαῖς ἀπροφασίστως τοῖς δεινοῖς ἐπαποδύονται. καθάπερ γὰρ παντευχίας οὐδὲν ὄφελος ἀσθενεῖ σῶματι ἢ λελωβημένῳ, ἣν ἀδυνατοῦν ἀπορρίψει, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐρωμένον σῶμα φθερεῖ τι κηραινούσης πάθος ψυχῆς 32 μὴ συνᾶδον τοῖς παροῦσιν. εἰς ἅπερ ἀπιδῶν οὐ μόνον λοχαγοὺς καὶ στρατιωτῶν ἕκαστον ἐπικρίνει, δοκιμάζων πῶς ἔχει πρὸς τε σώματος στρατιωτῶν ἕκαστον ἐπικρίνει, δοκιμάζων πῶς ἔχει πρὸς τε σώματος εὐεξίαν καὶ πρὸς εὐστάθειαν λογισμοῦ, σῶμα μὲν ἐξετάζων, εἰ ὀλόκληρον, εἰ ὑγιαῖνον ὅλον δι' ὅλων, εἰ τοῖς μέρεσι καὶ μέλεσι πᾶσιν εὖ ἡρμοσμένον πρὸς τὰς ἐπιβαλλούσας ἕκαστῳ σχέσεις τε καὶ κινήσεις, ψυχὴν δέ, εἰ θαρραλεότητος καὶ εὐτολμίας ἀνάπλευς, εἰ ἀκατάπληκτος καὶ μεστή φρονήσεως | εὐγενοῦς, εἰ φιλότιμος καὶ ζωῆς ἀδόξου τὸν σὺν εὐκλείᾳ 33 θάνατον προκρίνουσα. τούτων γὰρ ἕκαστον ἰδίᾳ καθ' αὐτό, εἰ δεῖ τάληθὲς εἰπεῖν, δύναμις ἐστίν· ἀθρόα δ' εἰ συνέλθοιεν, ῥώμην ἄμαχόν τινα καὶ ἀνανταγώνιστον ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἐπιδείζονται, κρατοῦντες ἀναιμωτὶ τῶν πολεμίων.

34 Τῶν δὲ λεχθέντων σαφεστάτην πίστιν αἱ ἱεραὶ βίβλοι περιέχουσιν. ἔθνος πολυανθρωπότατόν ἐστιν Ἰσραήλ, οἷς ὄνομα παλαιὸν ἦν Μαδιθηναῖοι. οὗτοι πρὸς Ἑβραίους φιλαπεχθημόνως ἔχοντες, οὐδενὸς ἔνεκα ἑτέρου μᾶλλον ἢ ὅτι τὸ ἀνωτάτω καὶ πρεσβύτατον αἴτιον σέβουσι καὶ τιμῶσι τῷ ποιητῇ καὶ πατρὶ τῶν ὅλων προσκεκληρωμένοι, καὶ πάσας μὲν μηχανὰς τεχνάζοντες, πάσας δὲ πείρας καθιέντες, ἵνα ἀπὸ τῆς τοῦ ἑνὸς καὶ ὄντως ὄντος τιμῆς αὐτοῦς ἀποστήσωσι καὶ μεθαρμόσωνται πρὸς ἀσέβειαν ἐξ ὀσιότητος-οὕτως γὰρ περιέσεσθαι ῥαδίως ὑπελάμβανον-, ἐπειδὴ μυρία καὶ λέγοντες καὶ δρῶντες ἀπειρήκεσαν, ὥσπερ οἱ θανατῶντες ἐφ' ὧν ἀπογνῶσι σωτηρίας, καὶ τι τοιοῦτον ἐπι- 35 νοοῦσι στρατήγημα. γυναικῶν τὰς περικαλλεστάτας μεταπεμψάμενοι φασιν αὐταῖς· ὄρατε, ὡς ἀπερίληπτός ἐστιν ἡ τῶν Ἑβραίων πληθύς. τῆς δὲ πληθύος ἐστὶν ἀργαλεώτερον ἐπιτείχισμα ἢ ὁμόνοια καὶ συμφωνία τούτων· αἴτιον δὲ τῆς ὁμοιοῦσας τὸ ἀνωτάτω καὶ μέγιστον ἢ περὶ τοῦ ἑνὸς θεοῦ δόξα, ἀφ' ἧς οἷα πηγῆς ἐνωτικῆ καὶ ἀδιαλύτῳ φιλίᾳ κέχρηται 36 πρὸς ἀλλήλους. ἡδονῆ δ' ἄλωτον ἄνθρωπος, καὶ μάλιστα συνουσίᾳ τῇ πρὸς γυναῖκα. διαπρεπέσταται δ' ἐστέ· καὶ φύσει μὲν ἀγωγὸν τὸ κάλλος, 37 ἢ δὲ νεότης εἰς ἀκρασίαν εὐόλισθον. ἑταιρήσεως ἢ μοιχείας ὀνόματα μὴ δείσητε ὡς αἰσχύνην ἐποίσοντα, τὰς ἐκ τοῦ πράγματος ὠφελείας ἀντιτιθεῖσαι, δι' ἃς τὰς ἐφ' ἡμέραν ἀδοξίας μεθαρμόσεσθε εἰς ἀγήρω καὶ ἀτελεύτητον εὐκλειαν, τὰ μὲν σώματα ὅσα τῷ δοκεῖν προέμεναι, σόφισμα κατ' ἐχθρῶν καὶ στρατήγημα, παρθένους δὲ τὰς ψυχὰς διαφυλάττουσαι, 38 αἷς καὶ τὴν πρὸς τὸ μέλλον ἀγνείαν ἐπισφραγιεῖσθε. καὶ καινότατον ὁ πόλεμος οὗτος ἔξει κλέος διὰ γυναικῶν ἀλλ' οὐ δι' ἀνδρῶν κατορθωθείς· τὸ μὲν γὰρ ἡμέτερον, ὁμολογοῦμεν, γένος οὗ γενήσεται ἦττα, διὰ τὸ πᾶσι τοῖς εἰς μάχην τοὺς ἀντιπάλους ἐπικυδεστέρους εἶναι, τὸ δ' ἡμέτερον παντελῶς τὴν νίκην οἴσει καί, τὸ μέγιστον ἀγαθόν, τὰς δίχα κινδύνων ἀριστείας· ἀναιμωτὶ γάρ, μᾶλλον δὲ καὶ ἀκονιτί, κατὰ τὴν πρώτην 39 φαντασίαν αὐτὸ μόνον ὀφθεῖσαι περιέσεσθε." ταῦτ' ἀκούσασαι, καθαροῦ

βίου μηδ' ὄναρ ἡσθημένοι, παιδείας ὀρθῆς ἀγευστοί, συναινοῦσιν, ἅτε πεπλασμένον ἦθος σωφροσύνης | τὸν ἄλλον χρόνον καθυποκρινάμενοι, καὶ πολυτελείῃ ἐσθῆσι καὶ ὄρμοις καὶ οἷς ἄλλοις εἴωθε διακοσμεῖσθαι γυνὴ πᾶσιν ἀσκηθεῖσαι καὶ τὸ ἐκ φύσεως κάλλος εὐμορφότερον ταῖς ἐπιμελείαις ἀπεργασάμενοι-τὸ γὰρ ἀγώνισμα οὐ μικρὸν ἦν, θήρα νέων

40 ἀθηράτων-εἰς τοῦμφανῆς προέρχονται. καὶ πλησίον γενόμενοι βλέμμασιν ἑταιρικοῖς καὶ στωμυλία λόγων καὶ σχέσεσι καὶ κινήσεσιν ἀκολάστοις δελεάζουσι τῆς νεότητος τὴν ὀλιγόφρονα μοῖραν, ἀνερμάτιστα καὶ ἀνίδρυτα ἦθη καὶ διὰ τῆς τῶν σωμάτων αἰσχύνης ἀγκιστρευσάμενοι τὰς ψυχὰς τῶν συνελθόντων, ἐπὶ θυσίας ἀθύτους καὶ σπονδὰς ἀσυμβάτους καλέσασαι τῶν χειροκμήτων, ἀλλοτριῶσι τῆς τοῦ ἑνὸς καὶ ὄντως ὄντος

41 θεραπείας θεοῦ. τοῦτο διαπραξάμενοι τοῖς ἀνδράσιν εὐαγγελίζονται· καὶ ἔμελλον ἂν καὶ ἄλλους ἐπισπᾶσθαι τῶν μὴ σφόδρα βεβαίων, εἰ μὴ τοῦ πάθους λαβὼν οἶκτον ὁ εὐεργέτης καὶ ἴλεως θεὸς ἀνυπερθέτῳ κολάσει τῶν ἀπονοηθέντων-ἦσαν δὲ τέσσαρες πρὸς ταῖς εἴκοσι χιλιάδες- ὥσπερ ὑπὸ χειμάρρου κατακλυσθῆναι κινδυνεύσαντας ἀνεχαίτισε φόβῳ

42 νοσητέσας. ὁ δὲ τοῦ ἔθνους ἡγεμῶν ἐπαντλῶν τοῖς ὡσὶ τὰ ὑπὲρ εὐσεβείας δόγματα καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ὑπηκόων τούτοις ἐπάγων ἐκ φυλῆς ἑκάστης χιλίους ἀνδρας ἀριστίνδην ἐπιλέξας καταλέγει, δίκας ἀναπράξων τῆς ἐνέδρας, ἦν ἐμηχανήσαντο διὰ τῶν γυναικῶν, ἐλπίσαντες μὲν ἅπασαν τὴν πληθὺν ἄνωθεν ἐξ ἄκρας ὀσιότητος καταβαλόντες διαφθεῖραι, μόνους

43 δὲ τοὺς λεχθέντας δυνηθέντες. οἱ δὲ πρὸς πολλὰς μυριάδας ὀλίγος ἀριθμὸς ἀντιταχθέντες, ἐμπειρίαις ἅμα καὶ εὐτολμίαις χρώμενοι, καθάπερ αὐτὸς τις ἕκαστος ὄμιλος ὢν, καταφρονητικῶς πυκναῖς ἐπιτρέχοντες ταῖς φάλαγξι καὶ τοὺς ἐν ποσὶν ἀναιροῦντες ἡρήμουν τὰ βύζην συνεστηκότα στίφη καὶ ὅσα ἐφήδρευε πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν κενουμένων τάξεων, ὡς αὐτοβοεὶ πολλὰς μυριάδας καταστορέσαι καὶ μηδένα τῆς ἀντιταχθείσης νεότητος ἀπολιπέσθαι· κτείνουσι δὲ καὶ γυναῖκας τὰς συνεπιγραψάμενας ἀνδρῶν γνώμαις ἀνοσίους, ζυγρήσαντες παρθένους, ἄκακον ἡλικίαν οἰκτισά-

44 μενοι. καὶ τοσοῦτον πόλεμον κατορθώσαντες οὐδένα τῶν ἰδίων ἀπέβαλον, ἀλλ' ὅποσοι καὶ ὅποιοι προῆλθον εἰς τὴν μάχην ἐπανήεσαν ἄτρωτοι καὶ ὀλόκληροι, μᾶλλον δέ, εἰ χρητὰ ληθῆς εἰπεῖν, μετὰ διπλασίονος ῥώμης· ἢ γὰρ ἐκ τοῦ νικῆσαι χαρὰ τῆς προτέρας οὐκ ἐλάττονα τὴν ἰσχύν

45 ἀπειργάσατο. αἴτιον δὲ οὐδὲν ἦν τούτων ἕτερον ἢ | τὸ σπουδάσαι φιλοκινδύνως τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶνα ἄρασθαι, ἐν ᾧ καὶ προαγωνίζεται θεός, ἀήττητος ἐπικουρία, βουλὰς μὲν ἀγαθὰς ταῖς διανοίαις ὑφηγούμενος,

46 ἀλκὴν δὲ τοῖς σώμασι κραταιοτάτην ἐντιθείς. πίστις δὲ τῆς ἐκ θεοῦ συμμαχίας τό τε ὑπ' ὀλίγων πολλὰς μυριάδας ἀλῶναι καὶ τὸ μηδένα μὲν τῶν ἐχθρῶν διαφυγεῖν, μηδένα δὲ τῶν φίλων ἀναιρεθῆναι μήτε

47 ἀριθμὸν μήτε σώματος δύναμιν ἐλαττωθέντων. ὅθεν ἐν τοῖς προτρεπτικοῖς φησιν· ἐὰν δικαιοσύνην καὶ ὀσιότητα καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἐπιτηδεύης, βίον ἀπόλεμον βιώσῃ καὶ εἰς ἅπαν εἰρηνικόν, ἢ ἐνστάντος πολέμου ῥαδίως τῶν ἐχθρῶν περικρατήσεις, θεοῦ στραταρχοῦντος ἀοράτως,

48 ᾧ δι' ἐπιμελείας ἐστὶ τοὺς ἀγαθοὺς σφύζειν ἀνά κράτος. μήτ' οὖν ἐὰν πολλὰς μυριάσιν ἐπιτρέχωσιν ὁ πεζὸς ὁμοῦ καὶ ἵππότης στρατὸς εὐο-

πλοῦντες μήτε ἐὰν ἐρυμνὰ καὶ ἐπίμαχα προκαταλαβόμενοι χωρία τοποκρατῶσι μήτε ἐὰν ἀφθόνοις παρασκευαῖς χορηγῶνται, καταπλαγεῖς δείσης, καὶ ἀπάντων ἀπορῆς ὧν ἄγουσι περιουσίαν ἐκεῖνοι, συμμάχων, ὅπλων, 49 τόπων εὐκαιρίας, παρασκευῶν· ἐκεῖνα γὰρ ὡς περ ὀκτάδα πεπληρωμένην παντοίων ἀγαθῶν πολλάκις ἐπιπεσὼν ἄνεμος ἐξαίφνης ἀνέτρεψε καὶ κατέλυσε, τοῖς δ' εὐτελέσι καὶ λυπροῖς ὡς περ ἀστάχυσιν ἤδη μεμυκόσιν ἐξ αὐχμοῦ καὶ ἀνομβρίας ἐπιψεκάζων καὶ ἐπινίφων ὁ θεὸς τὰς σωτηρίους 50 δυνάμεις ἐμπαρέσχεν ἀνεγερθῆναί τε καὶ τελειογονῆσαι. ἐξ οὗ δῆλον, ὅτι δεῖ τοῦ δικαίου καὶ ὀσίου περιέχεσθαι· οἷς μὲν γὰρ τὸ θεῖον ἐνσπονδον, ἄκρως εὐδαίμονες, οἷς δὲ ἐχθρόν, ἐσχάτως κακοδαίμονες. τοσαῦτα καὶ περὶ ἀνδρείας εἰς τὸ παρὸν ἀποχρώντως λελέχθω.

Περὶ φιλανθρωπίας.

51 Τὴν δ' εὐσεβείας συγγενεστάτην καὶ ἀδελφὴν καὶ δίδυμον ὄντως ἐξῆς ἐπισκεπτέον φιλανθρωπίαν, ἥς ἐρασθεῖς ὡς οὐκ οἶδ' εἶ τις ἕτερος ὁ προφήτης τῶν νόμων· ὁδὸν γὰρ οἷα λεωφόρον ἄγουσαν ἐφ' ὀσιότητα ταύτην ἠπίστατο· τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἅπαντας ἤλειψε καὶ συνεκρότει πρὸς κοινωνίαν, παράδειγμα καλὸν ὡς περ γραφὴν ἀρχέτυπον 52 στηλιτεύσας τὸν ἴδιον βίον. τὰ μὲν οὖν ἐκ πρώτης ἡλικίας ἄχρι γήρως εἰς ἐπιμέλειαν καὶ κηδεμονίαν ἐνὸς ἐκάστου καὶ πάντων ἀνθρώπων πεπραγμένα αὐτῷ δεδήλωται πρότερον ἐν δυσὶ | συντάξεσιν, ἃς ἀνέγραψα περὶ τοῦ βίου Μωυσέως. ἐνὸς δὲ ἡ δυοῖν ὧν ἐπὶ τελευτῇ κατώρθωσεν ἄξιόν ἐστιν ἐπιμνησθῆναι· δείγματα γὰρ ἐστί τῆς συνεχοῦς καὶ ἀδιαστάτου καλοκάγαθίας, ἣν ἀσύγχυτον ἐνεσφραγίσαστο τῇ ψυχῇ χαρακτῆρι θείῳ 53 τυπωθεῖσθαι. ἐπειδὴ γὰρ ἡ προθεσμία τῆς θνητῆς ζωῆς ἐμελλεν αὐτῷ περατοῦσθαι καὶ λογίοις ἀριδῆλοις ἔγνω τὴν ἐνθὲνδε μετανάστασιν, οὐδένα τῶν ἄλλων ἢ βασιλέων ἢ ἰδιωτῶν ἐμιμήσατο, οἷς μία σπουδὴ τε καὶ εὐχὴ κληρονόμους παῖδας καταλιπεῖν, ἀλλὰ καίτοι πατὴρ γεγονὼς δυοῖν υἱοῖν οὐδετέρῳ τὴν ἀρχὴν ἀπέλιπεν ἠττηθεὶς εὐνοίας συγγενικῆς καὶ πάθους φιλοικείου· καίτοι, εἰ καὶ τὰ τῶν τέκνων δι' ὑποψιῶν ἦν, ἀλλ' ἀδελφιδῶν γοῦν οὐκ ἠπόρει καλῶν κάγαθῶν, οἱ γέρας ἀρετῆς ἔσχον 54 τὴν ἀνωτάτω ἱερωσύνην. ἀλλ' ἴσως ἢ μεθέλκειν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς θείας λειτουργίας οὐκ ἐδοκίμασεν ἢ καὶ ὅπερ εἰκὸς ἐνενόησεν, ὅτι ἀμήχανον τοὺς αὐτοὺς δύνασθαι καλῶς ἀμφοῖν ἐπιτροπεύειν, ἱερωσύνης τε καὶ βασιλείας, ὧν ἡ μὲν ἐπαγγέλλεται θεοῦ θεραπείαν, ἡ δ' ἀνθρώπων ἐπιμέλειαν. ἴσως δὲ καὶ κριτὴν αὐτὸν οὐκ ἠξίωσε γενέσθαι πράγματος μεγάλου· μέγιστον δ' ἐστὶ τὸν εὖ πεφυκότα πρὸς ἀρχὴν δοκιμάσαι καὶ σχεδὸν θείας δυνάμεως, ἣ μόνη καθορᾶν ἦθος ἀνθρώπου βῆδιον. 55 Πίστις δὲ σαφεστάτη τοῦ δηλουμένου γένοιτ' ἂν ἦδε. φίλος ἦν αὐτῷ καὶ γνώριμος σχεδὸν ἐκ πρώτης ἡλικίας γενόμενος, Ἰησοῦς ὄνομα, οὗ τὴν φιλίαν προῦξένησεν οὐδὲν τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις εἰωθότων, ἀλλ' ἔρως ὁ οὐράνιος καὶ ἀκήρατος καὶ θεῖος ὄντως, ἐξ οὗ πᾶσαν ἀρετὴν φύεσθαι συμβέβηκεν· οὗτος ὁμωρόφιός τε καὶ ὁμοδίαιτός ἦν αὐτῷ, πλὴν ὅποτε ἐπιθειάσαντι καὶ χρησμοφδομένῳ προσταχθεῖν μόνωσις· ὑπηρετεῖ

μέντοι καὶ τὰς ἄλλας ὑπηρεσίας αἰεὶ διαφερόντως τῷ πλήθει, μόνον οὐχ
56 ὑπαρχος ὢν καὶ τὰ τῆς ἡγεμονίας συνδιοικῶν. ἀλλὰ καίτοι βάσανον
 ἀκριβῆ λαβῶν ἐκ μακρῶν χρόνων τῆς ἐν τε λόγοις καὶ ἔργοις καλοκάγα-
 θίας αὐτοῦ καὶ-τὸ ἀναγκαιότατον. -εὐνοίας τῆς πρὸς τὸ ἔθνος, οὐδὲ
 τοῦτον ᾠήθη χρῆναι καταλιπεῖν διάδοχον, δεδιὼς μὴ ποτε ψευδοδοξῆ
 νομίζων ἀγαθὸν τὸν οὐκ ὄντα πρὸς ἀλήθειαν, ἐπειδὴ τὰ κριτήρια τῆς
57 ἀνθρωπίνης γνώμης ἀμυδρὰ καὶ ἀβέβαιά πως εἶναι πέφυκεν. ὅθεν οὐ
 προπιστευῶν ἑαυτῷ ποτνιαῖται καὶ καθικετεύει τὸν ἀοράτου ψυχῆς ἔφορον
 θεόν, ᾧ μόνῳ διάνοιαν ἔξεστιν ἀκριβῶς θεωρεῖν, | ἀριστίνδην ἐλέσθαι τὸν
 ἐπιτηδείοτατον εἰς ἡγεμονίαν, ὃς οἷα πατήρ ἐπιμελήσεται τῶν ὑπηκόων·
 καὶ τὰς καθαρὰς καὶ ὡς ἂν εἴποι τις τροπικώτερον παρθένους χεῖρας
58 ἀνατείνας εἰς οὐρανόν φησιν· "ἐπισκεψάσθω κύριος ὁ θεὸς τῶν πνευμάτων
 καὶ πάσης σαρκὸς ἀνθρωπον ἐπὶ τῆς πληθύος, εἰς ἐπιμέλειαν καὶ προ-
 στασίαν ποιμένα ὃς ἀνυπαιτίως ἀφηγήσεται, ἵνα μὴ γένηται σαθρὸν τὸ
59 ἔθνος οἷα ποίμνη σποράς ἀγελάρχην οὐκ ἔχουσα." καίτοι τίς οὐκ ἂν
 κατεπλάγη τῶν τότε τῆς εὐχῆς ἀκούσας, "τί φῆς" εἰπὼν "ὦ δέσποτα;
 οὐκ εἰσὶ μὲν σοὶ γνήσιοι παῖδες, οὐκ εἰσὶ δ' ἀδελφιδοί; μάλιστα μὲν
 τοῖς υἱοῖς-κληρονόμοι γὰρ οὗτοι φύσει πρῶτοι-κατάλιπε τὴν
60 ἀρχὴν, εἰ δ' ἀποδοκιμάζεις, τοῖς γοῦν ἀδελφιδοῖς. εἰ δὲ καὶ τούτους
 ἀνεπιτηδέους ὑπέιληφας τὸ ἔθνος προκρίνων τῶν συγγενεστάτων καὶ
 οἰκειοτάτων, ἀλλ' ἔστι γέ σοι φίλος ἄμεμπτος βάσανον ἀρετῆς τελείας
 δεδωκώς σοὶ τῷ πανσόφῳ· τί δὴ τοῦτον, εἰ μὴ γένους ἀλλὰ καλοκάγαθίας
61 ἢ αἴρεσίς ἐστιν, οὐκ ἀξιῶς δοκιμάζειν;" ἀλλ' ἀποφανεῖται ὅτι "πάντων
 μὲν κριτὴν ποιεῖσθαι θέμις θεόν, διαφερόντως δὲ τῶν μεγάλων, ἐν οἷς
 τὸ εὖ γε ἢ χειρὸν μυρίου ὄσους εἰς εὐδαιμονίαν ἤγαγεν ἢ τούναντίον
 εἰς κακοδαιμονίαν. μεῖζον δ' οὐδὲν ἀρχῆς, ἢ τὰ πόλεων καὶ χωρῶν
 ὅσα κατὰ πόλεμον ἢ κατ' εἰρήνην ἐπιτέτραπται· ὡς γὰρ πρὸς εὐπλοίαν
 ἀγαθοῦ καὶ τὴν γνώμην καὶ τὴν ἐπιστήμην δεῖ κυβερνήτου, τὸν αὐτὸν
 τρόπον καὶ πρὸς εὐνομίαν ὑπηκόων τῶν ἑκασταχοῦ χρεῖα πανσόφου τινὸς
62 ἡγεμόνος· σοφίαν δὲ πρεσβυτέραν οὐ μόνον τῆς ἐμῆς γενέσεως ἀλλὰ
 καὶ τῆς τοῦ κόσμου παντὸς οὔσαν οὔτε θέμις οὔτε δυνατὸν ἄλλῃ τῷ
 κρίνειν ἀλλ' ἢ τῷ θεῷ καὶ τοῖς ἀδόλως καὶ καθαρῶς καὶ γνησίως αὐτῆς
63 ἔρωσιν. ἐδιδάχθη δ' ἀπ' ἑμαυτοῦ μηδ' ἄλλον τινα τῶν ἐπιτηδείων εἶναι
 δοκούντων εἰς ἀρχὴν δοκιμάσαι. τὴν γοῦν ἐπιμέλειαν καὶ προστασίαν
 τῶν κοινῶν οὔτ' αὐτὸς ἐθελοντῆς εἰλόμην οὔθ' ὑπ' ἄλλου τινὸς ἀνθρώπων
 χειροτονηθεὶς ἔλαβον, ἀλλὰ καὶ τοῦ θεοῦ χρησιμοῖς ἐναργέσι καὶ λογίοις
 ἀριδῆλοις ἐμφανῶς θεσπίζοντος καὶ προστάττοντος ἄρχειν ἀνεδύομην
 ἵκετεύων καὶ ποτνιῶμενος, εἰς τὸ μέγεθος ἀφορῶν τοῦ πράγματος, ἕως,
64 ἐπειδὴ πολλάκις ἐκέλευε, δείσας ἐπειθάρχησα. πῶς οὖν οὐκ ἄτοπόν
 ἐστὶ μὴ τοῖς αὐτοῖς ἴχνεσιν ἐπακολουθῆσαι καὶ χρησάμενον ὅτ' ἔμελλον
 ἄρχειν δοκιμασθῆναι θεῷ πάλιν ἐπ' αὐτῷ μόνῳ θέσθαι τὴν χειροτονίαν
 τοῦ διαδόχου, μὴ | συνεφαψαμένης ἀνθρωπίνης γνώμης, ἢ τὸ εἰκὸς
 συγγενέστερόν ἐστι τοῦ ἀληθοῦς, ἄλλως τε καὶ τῆς προστασίας οὐκ ἐπὶ
 τῷ τυχόντι ἔθνει γενησομένης, ἀλλὰ πολυανθρωποτάτῳ μὲν τῶν ἀπανταχοῦ
 πάντων, ἐπάγγελμα δὲ ἐπαγγελλομένῳ μέγιστον, ἵκεσίαν τοῦ ὄντως ὄντος,

65 ὅς ἐστι ποιητῆς τῶν ὅλων καὶ πατήρ; ὅπερ γὰρ ἐκ φιλοσοφίας τῆς δοκιματάτης περιγίνεται τοῖς ὁμιληταῖς αὐτῆς, τοῦτο διὰ νόμων καὶ ἔθων Ἰουδαίοις, ἐπιστήμη τοῦ ἀνωτάτω καὶ πρεσβυτάτου πάντων αἰτίου, τὸν ἐπὶ τοῖς γενητοῖς θεοῖς πλάνον ἀπωσαμένους· γενητὸς γὰρ οὐδεὶς ἀληθεῖα θεός, ἀλλὰ δόξη μόνον, τὸ ἀναγκαιότατον ἀφηρημένος, ἀιδιότητα."

66 Τοῦτο μὲν δὴ πρῶτον ἐναργέστατον δεῖγμα τῆς πρὸς ἅπαν τὸ ὁμόφυλον αὐτοῦ φιλανθρωπίας καὶ πίστεως· ἕτερον δὲ τοῦ λεχθέντος οὐκ ἀποδέον· ἐπειδὴ γὰρ ἀριστίνδην ὁ φοιτητῆς αὐτοῦ καὶ μιμητῆς τῶν ἀξιεράστων ἡθῶν Ἰησοῦς ἀρχῶν ἐδοκιμάσθη κριτηρίοις θείοις, οὐχ ὡσπερ ἂν ἕτερος ἐπὶ τῷ μὴ τοὺς υἱοὺς ἢ τοὺς ἀδελφιδοῦς αἰρεθῆναι

67 κατήφησεν, ἀλλὰ ὑποπλησθεὶς ἀλέκτου χαρᾶς, ὅτι μελλήσοι τὸ ἔθνος ἐπιτρόπῳ χρῆσθαι τὰ πάντα ἀρίστῳ-καλὸν γὰρ κάγαθὸν ἐξ ἀνάγκης ἦδει τὸν εὐάρεστον θεῶ-, λαβόμενος τῆς τούτου δεξιᾶς καὶ παραγαγὼν αὐτὸν εἰς ἡθροισμένον τὸ πλῆθος, μηδὲν περὶ τῆς αὐτοῦ τελευτῆς εὐλαβηθεὶς, ἀλλὰ ταῖς ἀρχαίαις εὐφροσύναις νέας ἑτέρας προσειληφῶς οὐ μόνον διὰ μνήμην τῶν πρότερον εὐπαθειῶν, αἷς κατακόρως διὰ παντὸς εἶδους ἀρετῆς ἐνετρήφησεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ μέλλειν ἀθανατίζεσθαι μεταβαλὼν ἐκ φθαρτοῦ βίου εἰς ἀφθαρτον, ἰλαραῖς ὕψεσιν ἐκ

68 τῆς κατὰ ψυχὴν εὐθυμίας φαιδρὸς καὶ γεγηθῶς φησιν· "ἔμοι μὲν ἀπαλλάττεσθαι καιρὸς ἤδη τῆς ἐν σώματι ζωῆς· ὁ δὲ τῆς ὑμετέρας ἐπιτροπῆς διάδοχος οὗτός ἐστιν αἰρεθεὶς ὑπὸ θεοῦ"· καὶ τὰ χρησθέντα

69 λόγια τῆς δοκιμασίας εὐθύς ἐπέειπεν, οἷς ἐπίστευσαν· καὶ πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἀποβλέψας ἀνδραγαθίζεσθαι παραινεῖ καὶ σφόδρα ἰσχύειν ἐν ταῖς εὐβουλίαις, ἀγαθὰς μὲν γνώμας εἰσηγούμενον, ἀνευδότοις δὲ καὶ ἔρρωμένοις λογισμοῖς τὰ γνωσθέντα καλῶς τελειοῦντα· καὶ ταῦτ' ἔλεγεν ἴσως οὐ δεομένῳ παραινέσεως, ἀλλὰ τὸ φιλόλληλον καὶ φιλοεθνὲς πάθος οὐ στέγων, ὑφ' οὗ τὸν τρόπον τινα κεντριζόμενος ἃ συνοίσειν ἐνόμιζεν ἀπεγύμνου.

70 ἦν δὲ καὶ χρησμὸς αὐτῷ παρακαλέσαι τὸν διάδοχον καὶ εὐθαρσέστατον ἀπεργάσασθαι πρὸς τὴν τοῦ ἔθνους ἐπιμέλειαν, τὸ βάρος μὴ καταδείσαντα τῆς ἀρχῆς, ἵνα τοῖς ἔπειτα γένηται κανὼν καὶ νόμος | ἅπασιν ἡγεμόσι πρὸς ἀρχέτυπον παράδειγμα Μωυσῆν ἀποβλέπουσι καὶ μηδεὶς φθονῆ βουλευμάτων ἀγαθῶν τοῖς διαδόχοις, ἀλλ' ὑποθήκαις καὶ παραινέσεσι

71 τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀλείφωσι καὶ συγκροτῶσι· δύναται γὰρ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ παραινέσεις ἀναπεπτωκότας ταῖς γνώμας ἐγεῖραι καὶ διάρασα εἰς ὕψος ἐπάνω τῶν καιρῶν καὶ τῶν πραγμάτων ἰδρύσασθαι φρόνημα γενναῖον

72 καὶ ἀκατάπληκτον ἐνθεῖσα· τὰ δὲ ἀρμόττοντα τοῖς τε ὑπηκόοις καὶ τῷ κληρονόμῳ τῆς ἡγεμονίας διαλεχθεὶς ἀρχεται τὸν θεὸν ὑμνεῖν μετ' ὤδης, τελευταίαν αὐτῷ βίου τοῦ μετὰ σώματος εὐχαριστίαν ἀποδιδούς, ἀνθ' ὧν ἀπὸ γενέσεως ἄχρι γήρως καιναῖς καὶ οὐ ταῖς ἐν ἔθει χάρισιν

73 εὐηργετέϊτο· καὶ συναγαγὼν ἄθροισμα θεῖον, τὰ στοιχεῖα τοῦ παντὸς καὶ τὰ συνεκτικώτατα μέρη τοῦ κόσμου, γῆν τε καὶ οὐρανόν, τὴν μὲν θνητῶν ἐστίαν, τὸν δὲ ἀθανάτων οἶκον, ἐν μέσοις τὰς ὑμνωδίας ἐποιεῖτο

74 διὰ παντὸς ἀρμονίας καὶ συμφωνίας εἶδους, ἵνα κατακούσωσιν ἀνθρωποὶ τε καὶ ἄγγελοι λειτουργοί, οἱ μὲν ὡς γνώριμοι, πρὸς τὴν τῆς ὁμοίας εὐχαρίστου διαθέσεως διδασκαλίαν, οἱ δ' ὡς ἔφοροι θεασάμενοι κατὰ

τὴν σφῶν ἐμπειρίαν, μή τι τῆς ὑδῆς ἐκμελές, καὶ ἅμα διαπιστοῦντες, εἴ τις ἄνθρωπος ὢν ἐνδεδεμένος σώματι φθαρτῶ δύναται τὸν αὐτὸν τρόπον ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ τῶ τῶν ἄλλων ἀστέρων πανιέρῳ χορῶ μεμουσῶσθαι τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ θεῖον ὄργανον, τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν 75 σύμπαντα κόσμον, ἄρμουςάμενος. ταχθεὶς δ' ἐν τοῖς κατὰ τὸν αἰθέρα χορευταῖς ὁ ἱεροφάντης ἀνεκεράσατο ταῖς πρὸς θεὸν εὐχαρίστοις ὑμνωδίαις τὰ γνήσια πάθη τῆς πρὸς τὸ ἔθνος εὐνοίας, ἐν οἷς ἦσαν ἔλεγχοι παλαιῶν ἀμαρτημάτων, αἱ πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν νουθεσίαι καὶ σωφρονισμοί, παραινέσεις αἱ πρὸς τὰ μέλλοντα διὰ χρηστῶν ἐλπίδων, αἷς ἐπακολουθεῖν ἀναγκαῖον αἴσια τέλη.

76' Ὡς δ' ἐτέλεσε τὰς χορείας ὁσιότητι καὶ φιλανθρωπίᾳ τρόπον τινα συνυφασμένας, ἤρξατο μεταβάλλειν ἐκ θνητῆς ζωῆς εἰς ἀθάνατον βίον κακ τοῦ κατ' ὀλίγον συνησθάνετο τῆς τῶν ἐξ ὧν συνεκέκρατο δια-ζεύξεως, τοῦ μὲν σώματος ὀστρέου | δίκην <περιπεφυκότο> περιαιρουμένου, τῆς δὲ ψυχῆς ἀπογυμνουμένης καὶ τὴν κατὰ φύσιν ἐνθένδε ποθοῦσης 77 μετανάστασιν. εἴθ' ἐτοιμασάμενος τὰ πρὸς ἔξοδον οὐ πρότερον ἐστείλατο τὴν ἀποικίαν ἢ τὰς τοῦ ἔθνους φυλάς ἀπάσας εὐχαῖς ἐναρμονίους [ἀριθμῶ δώδεκα] γερᾶραι διὰ τῆς τῶν φυλαρχῶν κατακλήσεως· ὡς ὅτι τελεσφορηθήσονται πιστευτέον· ὅ τε γὰρ εὐξάμενος θεοφιλῆς ὅ τε θεὸς φιλάνθρωπος ὑπὲρ ὧν τε αἱ αἰτήσεις εὐπατρίδαι καὶ εὐγενεῖς τὴν ἀνωτάτω 78 τεταγμένοι τάξιν, ὑπὸ στρατάρχῃ τῷ ποιητῇ πάντων καὶ πατρί. [αἰτήσεις δ' ἦσαν αἱ τῶν ἀληθινῶν ἀγαθῶν, οὐ μόνον ἐν τῷ θνητῷ ὅπως ὑπάρχωσιν αὐτοῖς βίῳ, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐπὶ ἀνετος τοῦ τῆς σαρκὸς 79 δεσμοῦ γένηται ἢ ψυχῆ.] μόνος γὰρ Μωυσῆς τὴν πρὸς τὰ θεῖα, ὡς ἔοικεν, ἐξ ἀρχῆς τὸ σύμπαν ἔθνος ὑπολαβὼν ἔχειν ἀναγκαιοτάτην συγγένειαν, πολὺ γνησιωτέραν τῆς ἀφ' αἵματος, πάντων ἀγαθῶν ὧν δὴ ἀνθρωπίνῃ φύσιν χωρεῖ κληρονόμον ἀπέφηνεν, ἃ μὲν αὐτὸς εἶχεν, ἐξ ἐτοίμου διδούς, ἃ δὲ μὴ κέκτητο, τὸν θεὸν ἰκετεύων παρασχεῖν, εἰδὼς τὰς τῶν χαρίτων αὐτοῦ πηγὰς ἀνάουσι μὲν οὔσας, οὐ πᾶσι δ' ἀνειμένας, ἀλλὰ μόνοις ἰκέταις· ἰκέται δ' εἰσὶν οἱ καλοκάγαθίας ἐρῶντες, οἷς ἀρύτεσθαι θέμις ἀπὸ τῶν ἱερωτάτων πηγῶν διψῶσι σοφίας.

80 Τὰ μὲν οὖν δείγματα τῆς τοῦ νομοθέτου φιλανθρωπίας καὶ κοινωνίας, ἣ ἐχρήσατο καὶ δι' εὐμοιρίαν φύσεως ἀγαθῆς κακ τῆς τῶν ἱερῶν λογίων ὑφηγήσεως, μεμήνηται. λεκτέον δὲ ἃ καὶ τοῖς ἔπειτα διετάξατο, εἰ καὶ μὴ πάντα-οὐ γὰρ ῥάδιον-, τὰ γοῦν ἀγχίσπορα 81 καὶ ἐγγυτάτω τῶν ἐκείνου βουλευμάτων. τὸ γὰρ ἐπεικὲς καὶ ἡμερον οὐκ ἐν ταῖς πρὸς ἀνθρώπους αὐτὸ μόνον ἰδρύεται κοινωνίαις, ἀλλ' ἐπι-δαψιλευόμενος ἀναχεῖ πλουσίως αὐτὸ καὶ τείνει πρὸς τε τὰς τῶν ἀλόγων ζώων φύσεις καὶ πρὸς τὰς τῶν ἡμέρων δένδρων ἰδέας. ἃ δὲ περὶ ἐκάστων ἐνομοθέτησε, λεκτέον ἐν μέρει τὴν ἀρχὴν ποιησάμενον ἀπ' ἀνθρώπων.

82' Απαγορεύει τοίνυν ἀδελφῶ δανείζειν, ἀδελφὸν ὀνομάζων οὐ μόνον τὸν ἐκ τῶν αὐτῶν φύντα γονέων, ἀλλὰ καὶ ὃς ἂν ἀστὸς καὶ ὁμόφυλος ἦ, τόκους ἐπὶ χρήμασιν οὐ δικαίων ἐκλέγειν ὡς ἀπὸ θρεμμα- 83 των ἔγγονα. καὶ προτρέπει μὴ διὰ τοῦτ' ἀναδύεσθαι καὶ συμβάλλειν

ὀκνηρότερον, ἀλλ' ἀνειμέναις χερσὶ καὶ γνώμαις μάλιστα μὲν χαρίζεσθαι τοῖς δεομένοις, λογιζομένους ὅτι καὶ ἡ χάρις τρόπον τινα δάνειόν ἐστιν, ἀποδοθησόμενον ἐν καιρῷ βελτίονι <ἀνε>υ ἀνάγκης | ἐκουσίῳ διαθήσει τοῦ λαβόντος, εἰ δὲ μὴ βούλονται δωρεῖσθαι, κιχράναι γοῦν ἐτοιμώτατα **84** καὶ προθυμώτατα, μηδὲν ἔξω τῶν ἀρχαίων ἀποληψομένους. οὕτως γὰρ οὐθ' οἱ πένητες ἔμελλον ἀπορώτεροι γίνεσθαι, πλείονα ὧν ἔλαβον εἰσφέρειν ἀναγκαζόμενοι, οὐθ' οἱ συμβάλλοντες ἀδικεῖσθαι, ἀ προήκοντο μόνον κομιζόμενοι· καίτοι γε οὐ μόνον· σὺν γὰρ τοῖς ἀρχαίοις ἀντὶ τόκων οὐδὲ λαβεῖν οὐκ ἠξίωσαν ἐπεισφέρονται τὰ κάλλιστα καὶ τιμιώτατα τῶν ἐν ἀνθρώποις, ἡμερότητα, κοινωνίαν, χρηστότητα, μεγαλόνοιαν, εὐφημίαν, **85** εὐκλειαν· οἷς τίς κτῆσις ἐφάμιλλος; ἀπορώτατος μὲν οὖν καὶ ὁ μέγας βασιλεὺς ἀναφανεῖται κατὰ σύγκρισιν μιᾶς ἀρετῆς· τοῦ μὲν γὰρ ὁ πλοῦτος ἄψυχος ἐν ταμείοις καὶ μυχοῖς γῆς κατορωρυγμένος, ἀρετῆς δ' ἐν ψυχῆς τῷ ἡγεμονικῷ· μεταποιεῖται δὲ αὐτοῦ καὶ τὸ καθαρώτατον τῆς οὐσίας, οὐρανός, καὶ ὁ γεννητῆς τῶν συμπάντων θεός· ἔτι τοίνυν τὴν ὀβολοστατῶν καὶ τοκογλύφων εὐπορον ἀπορίαν ἐν λόγῳ θετέον τῶν πολυχρύσων δοκούντων εἶναι βασιλέων οὐδ' ὄναρ ἑωρακότων τὸν βλέποντα πλοῦτον; **86** εἰσὶ δ' οἱ τοσαύτη κέχρηται μοχθηρίας ὑπερβολῇ, ὥστε οὐκ ἔχοντες ἀργύριον τροφᾶς δανείζουσιν ὡς πλείους ὧν ἔδοσαν αὐθις κομιζόμενοι· ταχύ γ' ἂν οὗτοι μεταιτοῦσιν ἔρανον παράσχοιεν λιμὸν ἐν εὐθηνίᾳ καὶ εὐετηρίᾳ κατασκευάζοντες καὶ τὴν ἀθλίων ἀνθρώπων γαστρὸς ἔνδειαν προσοδοῦμενοι καὶ μόνον οὐκ ἐπὶ τρυτάνης ἰστάντες σιτία καὶ ποτά, μὴ **87** καθέλκη ῥοπή· τοῖς οὖν μεθέξουσι τῆς καθ' αὐτὸν ἱεραῶς πολιτείας ἀναγκαίως παραγγέλλει τὰς ἰδέας τῶν τοιούτων πόρων ἐκτρέπεσθαι· δουλοπρεποῦς γὰρ καὶ σφόδρα ἀνελευθέρου ψυχῆς τὰ ἐπιτηδεύματα μεταβλητικῆς εἰς ἀγριότητα καὶ θηρίων φύσιν.

88 Ἐν τι τῶν εἰς φιλανθρωπίαν τεινόντων παράγγελμα κάκεῖνο διατάττεται, μισθὸν πένητος αὐθημερὸν ἀποδιδόναι, οὐ μόνον ὅτι τὴν χρεῖαν ἐφ' ἣν παρελήφθη παρασχόντα δίκαιον ἦν τὸν ἐπὶ τῇ ὑπηρεσίᾳ μισθὸν ἀνυπερθέτως ἀπολαβεῖν, ἀλλ' ὅτι καί, ὡς εἶπόν τινες, ἐφημερόβιος ὧν ὁ χειροτέχνης ἢ ἀχθοφόρος, ὅλῳ τῷ σώματι κακοπαθῶν ὑποζυγίου τρόπον, ἐπὶ τῷ μισθῷ τέθειται τὴν ἐλπίδα· ὃν εἰ μὲν εὐθύς κομίσειτο, γήθει καὶ ῥώννυται πρὸς τὴν ἐπιούσαν προθυμίᾳ διπλασίονι ἐργασόμενος, εἰ δὲ μὴ κομίσειτο, πρὸς τῷ σφόδρα ἄχθεσθαι καὶ τοὺς τόνους ὑπὸ λύπης ἐκλυθεῖς ἀναπέπτωκεν, ὡς ἀδυνατεῖν πρὸς τὰ ἐν ἔθει τῶν ἔργων ἀπαντᾶν.

89 | Ἐτι φησί· δανειστῆς μὴ ἐπεισίτω χρεωστῶν οἰκίαις ἐνέχυρόν τι καὶ ῥύσιον ἐπὶ τῷ δανείῳ μετὰ βίας ληψόμενος, ἀλλ' ἐν προθύροις ἔξω παρεστῶς ἀναμενέτω κελεύων ἡσυχῇ προφέρειν. οἱ δέ, ἂν ἔχωσι, μὴ ἀναδυσθῶσαν, εἴ γε ἀρμόττει τὸν μὲν μὴ τῷ δύνασθαι καταχρῆσθαι πρὸς τὸ αὐθαδέστερον ἐφ' ὕβρει τῶν δανεισαμένων, τοὺς δὲ πρὸς ὑπόμνησιν τῆς τῶν ἀλλοτρίων ἀποδόσεως ἄξια παρέχειν ἐνέχυρα.

90 Τίς γε μὴν οὐκ ἂν ἀγάσαιτο τοῦ περὶ τοὺς θεριστὰς ἢ τρυγητὰς διατάγματος; κελεῖ γὰρ ἐν μὲν τῷ ἀμῆτῳ μήτε τὰ ἀποπίπτοντα τῶν δραγμάτων ἀναιρεῖσθαι μήτε πάντα τὸν σπόρον κείρειν, ἀλλ' ὑπολείπε-

σθαί τι τοῦ κλήρου μέρος ἄτμητον, ἅμα μὲν τοὺς εὐπόρους μεγαλόφρονας καὶ κοινωνικούς κατασκευάζων ἐκ τοῦ τι προιέναι τῶν ἰδίων καὶ μὴ πᾶσι προσκεχηνέναι καὶ πάντα συμφορεῖν καὶ συγκομίζειν οἵκαδε θησαυροφυλακήσοντας, ἅμα δὲ τοὺς πένητας εὐθυμοτέρους ἀπεργαζόμενος· ἐπειδὴ γὰρ κτημάτων ἰδίων ἀποροῦσιν, ἐφίησιν αὐτοῖς εἰς τὰ τῶν ὁμοφύλων

91 εἰσιέναι καὶ τῶν ὑπολειφθέντων ὡς οἰκείων ἁμᾶν. ἐν δὲ καιρῷ τῆς ὀπώρας πάλιν δρεπομένοις κληρούχοις προστάττει μήτε ῥώγας ἀποπιπτούσας συλλέγειν μήτε ἐπανατρυγᾶν ἀμπελῶνας. τὰ δ' αὐτὰ καὶ τοῖς ἐλαιαλογοῦσι διατάττεται, καθάπερ φιλοστοργότατος καὶ δικαιοτάτος πατὴρ οὐχὶ ταῖς αὐταῖς εὐπραγίαις κεχρημένων παιδων, ἀλλὰ τῶν μὲν ἐν περιουσίᾳ ζώντων, τῶν δ' εἰς ἀπορίαν ἐσχάτην περιηκόντων, οὐς ἐλεῶν καὶ οἰκτείρων ἐπὶ τὰ κτήματα τῶν ἀδελφῶν καλεῖ μεθέξοντας ὡς ἰδίων τῶν ἀλλοτριῶν, οὐκ ἀναισχύντως ἀλλ' εἰς ἐπανόρθωσιν ἐνδείας, καὶ οὐ μόνον

92 καρποῦ μετουσίας ἀλλὰ καὶ κτημάτων ὅσα τῷ δοκεῖν. εἰσὶ δ' οἱ οὕτως ῥυπῶσι τὰς διανοίας προστετηκότες ἀργυρισμῷ καὶ δυσθινατῶντες περὶ πᾶσαν ἰδέαν κέρδους, τὸ πόθεν ἂν γένοιτο μὴ σκεπτόμενοι, ὥστε ἐπανατρυγῶσι μὲν τοὺς ἀμπελῶνας καὶ ἐλαιῶνας, τὴν δὲ κριθοφόρον καὶ σιτοφόρον γῆν ἀναθερίζουσι, τὴν δουλοπρεπῆ καὶ ἀνελεύθερον μικροψυχίαν

93 αὐτῶν ἐλέγχοντες καὶ ἅμα ἀσεβοῦντες. ὀλίγα μὲν γὰρ αὐτοὶ τῶν εἰς γεωργίαν παρέσχον, τὰ δὲ πλεῖστα καὶ ἀναγκαιότατα τῶν εἰς καρποφορίαν καὶ εὐγονίαν ἢ φύσις, καιρίους ὑετούς, ἀέρος εὐκρασίας, τὰς τιθηνούς τῶν φυομένων συνεχεῖς καὶ μαλακὰς δρόσους, ζωτικωτάτας αὔρας, ὥρων τῶν ἐτησίων ἀζημίους γενέσεις, ὡς | μήτε θέρους περιφλέγοι μήτε κρυμὸς περιψύχοι μήτ' ἕαρος καὶ μετοπύρου τροπαὶ βλάπτοιεν τὰ γεννώμενα.

94 καὶ ταῦτ' εἰδότες καὶ ὀρῶντες αἰεὶ τὴν φύσιν τελεσιουργοῦσαν καὶ πλουσίαις χάρισι δωρουμένην ὅμως τὰς ἐκείνης εὐεργεσίας σφετερίζεσθαι τολμῶσι καὶ ὡς αὐτοὶ πάντων αἴτιοι μεταδιδόασιν οὐδενὸς οὐδενί, μισανθρωπίαν ὁμοῦ καὶ ἀσέβειαν ἀσκοῦντες. οὐς, ἐπειδὴ γνῶμαις ἐκουσίους ἀρετὴν οὐ διεπόνησαν, ἄκοντας νουθετεῖ καὶ σωφρονίζει νόμοις ἱεροῖς, οἷς ὁ μὲν σπουδαῖος ἐθελοντής, ὁ δὲ μοχθηρὸς ἄκων πειθαρχεῖ.

95 Κελεύουσιν οἱ νόμοι δεκάτας μὲν ἀπὸ τε σίτου καὶ οἴνου καὶ ἐλαίου καὶ θρεμμάτων ἡμέρων καὶ ἐρίων ἀπάρχεσθαι τοῖς ἱερωμένοις, ἀπὸ δὲ τῆς κατ' ἀγροῦς ὀπώρας καὶ τῶν ἄλλων ἀκροδρύων κατὰ τὸ ἀνάλογον τῆς κτήσεως ἐν ταλάροις πλήρεσι κομίζειν σὺν ὠδαῖς εἰς τὸν θεὸν πεποιημέναις, ἃς ἀναγράφτους στηλιτεύουσιν αἱ ἱερώταται βίβλοι, καὶ προσέτι βοῶν καὶ προβάτων καὶ αἰγῶν τὰ πρωτότοκα μὴ ὥσπερ ἴδια κατατάττειν ἐν ταῖς ἀγέλαις, ἀλλὰ καὶ ταῦτα νομίζειν ἀπαρχάς, ὅπως ἐξεθιζόμενοι τῇ μὲν τιμᾶν τὸ θεῖον τῇ δὲ μὴ πάντα κερδαίνειν εὐσεβεῖα καὶ φιλανθρωπίᾳ ταῖς ἀρετῶν ἡγεμονίαις ἐπικοσμῶνται.

96 Πάλιν ἐὰν ἴδῃς, φησί, τινὸς τῶν οἰκείων ἢ φίλων ἢ συνόλως ὧν οἶδας ἀνθρώπων ὑποζύγιον ἐν ἐρημίᾳ πλανώμενον, ἀπαγαγὼν ἀπόδος· καὶ ἄρα τύχη μακρὰν ἀφεστῶς ὁ δεσπότης, μετὰ τῶν σαυτοῦ διαφύλαξον, ἄχρις ἂν ἐπανελθὼν κομίσῃται παρακαταθήκην ἣν οὐκ ἔδωκεν, ἀλλ' ἦν αὐτὸς ἐξευρὼν ἕνεκα φυσικῆς κοινωνίας ἀποδίδωκεν.

97 Τα δὲ περὶ τοῦ ἑβδομοῦ ἔτους νομοθετηθέντα, καθ' ὃ δεῖ
 τὴν μὲν χώραν ἀνίσσθαι πᾶσαν ἀργὴν ἀφιεμένην, τοὺς δὲ πένητας ἀδεῶς
 τοῖς τῶν πλουσίων χωρίοις ἐπιβατεύειν δρεψομένους τὸν ἀπαυτοματισθέντα
98 καρπὸν, δώρημα φύσεως, ἄρ' οὐ χρηστὰ καὶ φιλόανθρωπα; ἕξαιτίαν,
 φησὶν, ἀπολαύεωσαν οἱ κτήτορες ἀνθ' ὧν ἐκτήσαντο καὶ ἔγεωπόνησαν,
 ἕνα δὲ ἑνιαυτὸν ἑβδομον οἱ ἀκτῆμονες καὶ ἀχρήματοι, μηδενὸς τῶν κατὰ
 γεωργίαν ἐπιτελεσθέντος· ἀδικὸν γὰρ ἦν, ἑτέροισι μὲν πονεῖν, ἑτέροισι δὲ
 καρποῦσθαι· ἀλλ' ἵνα τρόπον τινὰ τῶν χωρίων ἀδеспότων ἑαθέντων, μὴ
 συνεφαιψαμένης γεωργίας, ἄρτιαι καὶ πλήρεις αἱ χάριτες ἐκ θεοῦ μόνου
99 γίνωνται προαπαντῶσαι τοῖς δεομένοις. τί δ' ὅσα | περὶ τοῦ πεντηκοστοῦ
 ἑνιαυτοῦ διατέτακται, οὐχὶ πᾶσαν ὑπερβάλλει φιλοανθρωπίαν; καὶ τίς οὐκ
 ἂν εἴποι τῶν μὴ χεῖλεσιν ἄκροισι ἀπογευσαμένων τῆς νομοθεσίας, ἀλλ'
 ἐπὶ πλεον ἔστιανθέντων καὶ ἐντροφησάντων ἡδίστοις ἅμα καὶ καλλίστοις
100 δόγμασιν; ἐπιτελεῖται μὲν γὰρ ἃ καὶ τῷ ἑβδομῷ, προσείληφε δὲ ἔτι
 μείζονα, ἀνάληψιν τῶν ἰδίων κτημάτων, ἃ διὰ καιροῦς ἀβουλήτους παρε-
 χώρησαν ἑτέροις· οὔτε γὰρ παγκτησίαν ἔχειν τῶν ἀλλοτρίων ἐφήσι, τὰς
 εἰς πλεονεξίαν ἐπιφράττων ὁδοὺς ἕνεκα τοῦ στείλαι τὴν ἐπίβουλον καὶ
 πάντων κακῶν αἰτίαν ἐπιθυμίαν, οὔτε τοὺς κληρούχους εἰς ἅπαν ὠήθη
 χρῆναι τῶν οἰκείων ἀποστερεῖσθαι, πενίαν δίδοντας δίκας, ἦν κολάζεσθαι
101 μὲν οὐ θέμις, ἐλεεῖσθαι δὲ ἀναγκαῖον. ἔστι δὲ καὶ ἄλλα μυρία τῶν ἐν
 μέρει διατεταγμένων πρὸς τοὺς ὁμοεθνεῖς χρηστὰ καὶ φιλόανθρωπα, ὧν
 ἀποχρώντως ἐν ταῖς προτέροις συντάξεσιν ἐπιμνησθεῖς ἀρκεσθήσομαι τοῖς
 ἀρτίως εἰρημένοις, ἃ δείγματα ἕνεκα καιρίως προσπαρέλαβον.
102 Νομοθετήσας δὲ περὶ τῶν ὁμοεθνῶν καὶ τοὺς ἐπηλύτας
 οἶεται δεῖν προνομίας τῆς πάσης ἀξιούσθαι, γενεὰν μὲν τὴν ἀφ' αἵματος
 καὶ πατρίδα καὶ ἔθνη καὶ ἱερά καὶ ἀφιδρύματα θεῶν γέρα τε καὶ τιμὰς
 ἀπολελοιπότας, καλὴν δ' ἀποικίαν στελασμένους τὴν ἀπὸ τῶν μυθικῶν
 πλασμαμάτων πρὸς τὴν ἀληθείας ἐνάργειαν καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ ἐνὸς καὶ
103 ὄντως ὄντος θεοῦ. κελεύει δὴ τοῖς ἀπὸ τοῦ ἔθνους ἀγαπᾶν τοὺς
 ἐπηλύτας, μὴ μόνον ὡς φίλους καὶ συγγενεῖς ἀλλὰ καὶ ὡς ἑαυτούς,
 κατὰ τε σῶμα καὶ ψυχὴν, <κατὰ μὲν σῶμα> ὡς οἷόν τε κοινοπραγοῦντας,
 κατὰ δὲ τὴν διάνοιαν τὰ αὐτὰ λυπομένους τε καὶ χαίροντας, ὡς ἐν διαι-
 ρετοῖς μέρεσιν ἐν εἶναι ζῶον δοκεῖν, ἀρμοζομένης καὶ συμφυῆς ἀπεργα-
104 ζομένης τῆς κατ' αὐτὸ κοινωνίας. οὐκέτ' ἂν εἴποιμι περὶ σιτίων καὶ
 ποτῶν καὶ ἐσθῆτος καὶ τῶν ἄλλων ὅσα περὶ δίκαιαν καὶ τὰς ἀναγκαίας
 χρείας, ἃ τοῖς ἐπηλύτοις δίδωσιν ὁ νόμος παρὰ τῶν αὐτοχθόνων·
 ἔπεται γὰρ ταῦτα πάντα θεσμοῖς τοῖς τῆς εὐνοίας τοῦ στέργοντος
 ὁμοίως [ἀγαπῶντο] τὸν ἐπήλυτον ὡς ἑαυτόν.
105 Ἐτι τοίνυν ἐπιτείνων καὶ ἐπελαύνων ὀλκὸν φύσει πρᾶγμα,
 φιλοανθρωπίαν, διατάττεται καὶ περὶ μετοίκων, ἀξίων τοὺς μετανάστας ἐν
 καιροῖς γενομένους ἀπονέμειν τινὰ τοῖς ὑποδεξαμένοις τιμὴν, εἴ μὲν
 πεποιηκόσι καὶ φιλοξένως προσενεχθεῖσι πᾶσαν, | εἰ δὲ μηδὲν ἕξω τῆς
 ὑποδοχῆς παράσχοιεν, μετριωτέραν· τὸ γὰρ ἐνορμίσασθαι πόλει μηδὲν
 προσηκούση, μᾶλλον δὲ καὶ τὸ ἐπιβῆναι ἐδάφους αὐτὸ μόνον ἀλλοτρίου
 καθ' αὐτὸ δωρεὰ τίς ἐστὶν ἀποχρῶσα τοῖς μὴ δυναμένοις τὴν ἰδίαν

106 οἰκεῖν. ὁ δὲ γε προσυπερβάλλον τοὺς ἐπεικειίας ὅρους αὐτῆς οἴεται δεῖν καὶ τοῖς κακῶς πεποιτηκόσι τῶν ξενοδόχων μὴ μνησικακεῖν, εἰ καὶ μὴ τὰς πράξεις, ὄνομα γοῦν ἔχουσι φιλάνθρωπον. ἀντικρυς γοῦν φησιν· "οὐ βδελύξῃ Αἰγύπτιον, ὅτι πάροικος ἐγένου κατ' Αἴγυπτον" (Deut. 23, 7).

107 καίτοι τί κακὸν παρέλιπον οἱ Αἰγύπτιοι, ὃ μὴ τῷ ἔθνει προσετίψαντο, νέα παλαιοῖς συνυφαίνοντες ἀεὶ κεκαινουρημέναις ἐπινοίαις εἰς ὠμότητα; ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ τὴν ἀρχὴν ἐδέξαντο τὰς πόλεις οὐκ ἀποκλείσαντες οὐδὲ τὴν χώραν ἄβατον τοῖς ἤκουσι παρασκευάσαντες, ἐχέ-

108 τωσαν προνομίαν, φησί, τῆς ὑποδοχῆς τὸ ἐνσπονδον· κὰν εἴ τινες ἐθελήσειαν αὐτῶν μεταλλάξασθαι πρὸς τὴν Ἰουδαίων πολιτείαν, οὐχ ὡς ἐχθρῶν παῖδας ἀσυμβάτως σκορακιστέον, ἀλλ' οὕτως προσεκτέον, ὡς τρίτην γενεὰν καλεῖν τε εἰς ἐκκλησίαν (ibid. v. 8) καὶ μεταδιδόναι λόγων θείων, οἷς θέμις καὶ τοὺς αὐτόχθονας καὶ εὐπατρίδας ἱεροφαντεῖσθαι.

109 Ταῦτα μὲν ὑπὲρ τῶν ὑποδεξαμένων [πρὸς] τοὺς μετοίκους νομοθετεῖ· χρηστὰ δ' ἕτερα καὶ μεστὰ ἡμερότητος ὑπὲρ πολεμίων. ἀξιοὶ γὰρ αὐτοῦς, κὰν ἐπὶ θύραις ὧσιν ἤδη τοῖς τείχεσιν ἐφεστῶτες ἐν ταῖς πανοπλίαις καὶ τὰς ἐλεπόλεις ἐφιστάντες, μήπω νομίζεσθαι πολεμίους, ἄχρις ἂν αὐτοῦς ἐπικηρυκευσάμενοι προκαλέσωνται πρὸς εἰρήνην, ἵν' εἰ μὲν ἐνδοῖεν, τὸ μέγιστον ἀγαθὸν εὖροιεν, φιλίαν, εἰ δὲ ἀπειθέστερον ἐναντιοῖντο, συμμαχίαν τὴν τοῦ δικαίου προσειληφότες ἐλπίδι νίκης ἐπίωσι

110 πρὸς ἄμυναν. ἦν μέντοι καὶ ἐκ προνομῆς εὐμόρφου γυναικὸς εἰς ἐπιθυμίαν ἔλθῃς, μὴ ὡς αἰχμαλώτῳ, φησίν, ἐναπερύγῃς τὸ πάθος, ἀλλ' ἡμερώτερον οἰκτισάμενος τῆς μεταβολῆς ἐπικουφίσον τὴν συμφορὰν,

111 μεθαρμωσάμενος πάντα πρὸς τὸ βέλτιον. ἐπικουφιεῖς δὲ τὰς μὲν τῆς κεφαλῆς τρίχας ἀποκείρας, περιελὼν δὲ ὄνυχας, ἀπαμφιάσας δὲ τὴν ἐσθῆτα ἦν ἔχουσα ἐζωγρήθη, τριάκοντα δὲ ἡμέρας ἀνεῖς καὶ ἐπιτρέψας αὐτῇ πενθῆσαι καὶ ἀποδακρῦσαι μετὰ ἀδείας πατέρα καὶ μητέρα καὶ τοὺς ἄλλους οἰκείους, ὧν ἀπεζεύχθη τεθνεώτων ἢ θανάτου χεῖρους ὑπομενόντων τὰς ἐν δουλείᾳ συμφορὰς· μετὰ δὲ ταῦτα ὡς γαμετῇ νόμῳ

112 συνέρχου. τὴν γὰρ μέλλουσαν | εὐνῆς ἀνδρὸς ἐπιβήσεσθαι, μὴ κατὰ μισθαρνίαν ὡς ἐταίραν τὸ τῆς ὥρας ἀνθος καπηλεύουσαν ἀλλ' ἢ δι' ἔρωτα τοῦ συνιόντος ἢ διὰ τέκνων γένεσιν, ὅσιον θεσμῶν τῶν ἐπὶ τελείοις

113 γάμοις ἀξιοῦσθαι. πάνυ καλῶς διαταξάμενος ἕκαστα· πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ εἶασεν ἀχάλινον φέρεσθαι τὴν ἐπιθυμίαν ἀπαυχενίζουσαν, ἀλλ' ἐστείλατο τὸ σφοδρὸν αὐτῆς ἡμέρας τριάκοντα χαλάσας. δεύτερον δὲ τὸν ἔρωτα βασανίζει, πότερον ἐπιμανῆς καὶ ἀψίκορος καὶ ὅλος τοῦ πάθους ἐστὶν ἢ μετέχει τῆς καθαρωτέρας ἰδέας, ἀνακεκραμένου λογισμοῦ· λογισμὸς γὰρ πεδήσει τὴν ἐπιθυμίαν οὐδὲν ὑβριστικὸν ἔασας αὐτὴν ἐξεργάσασθαι,

114 ἀλλὰ τὴν μηνιαίαν προθεσμίαν ἐπισχεῖν. τρίτον δὲ ἐλεεῖ τὴν αἰχμάλωτον, εἰ μὲν παρθένος ἐστίν, ὅτι γονεῖς οὐκ ἐγγυῶσι τὴν εὐκταιοτάτην ἀρμοζόμενοι σύνοδον, εἰ δὲ χήρα, διότι τοῦ κουριδίου στερομένη πείραν ἑτέρου μελλήσει λαβεῖν, καὶ ταῦτ' ἐπανατειναμένου τὸν δεσποτικὸν φόβον, κὰν ἰσότητα ἐπιτηδεύῃ· τὸ γὰρ ὑπακοῦον ἀεὶ τὴν τοῦ κρατοῦντος, κὰν

115 ἡμερώτερον ἦ, δέδιεν ἰσχύν. ἐὰν δὲ τις τῆς ἐπιθυμίας ἀποπληρωθεῖς καὶ διακορῆς γενόμενος μηκέτι κοινωνεῖν ὁμιλίας ἀξιοῖ τῆς πρὸς τὴν

αίχμάλωτον, οὐ ζημιοῖ μάλλον αὐτὸν ἢ νουθετεῖ καὶ σωφρονίζει πρὸς βελτίωσιν ἡθῶν· κελεύει γὰρ μήτε πιπράσκειν μήτ' ἔτι δούλην ἔχειν, ἀλλὰ χαρίζεσθαι μὲν ἐλευθερίαν αὐτῇ, χαρίζεσθαι δὲ καὶ τὴν ἐκ τῆς οἰκίας ἀπαλλαγὴν ἀδεᾶ, ὡς μὴ γυναικὸς ἑτέρας ἐπεισελεύσεως ἐξ ἔριδος, οἷα φιλεῖ, κατὰ ζηλοτυπίαν πάθη τι τῶν ἀνηκέστων, ἅμα καὶ τοῦ δεσπότη καινοτέροις φίλτροις ὑπηγμένου καὶ τῶν παλαιότερων ἀλογοῦντος.

116 Ἔτερα δ' ἐφ' ἑτέροις ἐπαντῶν ὡσὶ φιληκόοις εἰς ἡμερότητα προστάττει, κὰν ἐχθρῶν ὑποζύγια ἀχθοφοροῦντα τῷ βάρει πιεσθέντα προπέσῃ, μὴ παρελθεῖν, ἀλλὰ συνεπικουφίσει καὶ συνεγεῖραι, πόρρωθεν ἀναδιδάσκων τὸ μὴ τοῖς ἀβουλήτοις τῶν ἐχθρανάντων ἐφήδεσθαι, βαρῦ-
μηνι πάθος ἐπιχαιρεκακίαν εἰδώς, ἀδελφὸν ὁμοῦ καὶ ἀντίπαλον φθόνου, συγγενὲς μὲν ὅτι ἐκ πάθους ἐκάτερον καὶ γένοιτ' ἂν ἄμφω περὶ τῶν αὐτῶν προσερχόμενα καὶ μόνον οὐ κατακολουθοῦντα ἀλλήλοις, ἀντίπαλον δὲ ὅτι ὁ μὲν ἐπὶ τοῖς τοῦ πέλας ἀγαθοῖς λύπην, ἡ δὲ ἐπὶ τοῖς τοῦ

117 πλησίον κακοῖς ἡδονὴν ἀπεργάζεται. κὰν πλανώμενον μέντοι, φησὶν, ἐχθροῦ τινος ἴδης ὑποζύγιον, τὰ τῆς διαφορᾶς παραλιπῶν ὑπεκκαύματα βαρυτέροις ἤθεσιν ἀπαγαγὼν ἀπόδος. οὐ γὰρ ἐκείνον μάλλον ὀνήσεις ἢ σεαυτόν, ἐπειδὴ τῷ μὲν ἄλογον ζῶον καὶ οὐδενὸς ἴσως ἄξιον περιγίνεται, σοὶ δὲ τὸ μέγιστον καὶ τιμιώτατον τῶν ἐν τῇ φύσει, καλοκάγαθία.

118 ἔπεται δὲ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον ὡσπερ σκιά σώματι καὶ <ταύτ>η τῆς ἐχθρας διάλυσις· ὅ τε γὰρ εὔπεπονθὼς ἄκων ἄγεται πρὸς τὸ ἐνσπονδον χάριτι δουλωθεὶς, ὅ τε ὠφελικῶς συμβούλῳ χρώμενος καλῇ πράξει σχεδὸν ἤδη

119 πρὸς καταλλαγὰς τὴν διάνοιαν τέτραπται. τοῦτο δὲ μάλιστα βούλεται διὰ πάσης τῆς νομοθεσίας ὁ ἱερώτατος προφήτης κατασκευάζειν, ὁμόνοιαν, κοινωνίαν, ὁμοφροσύνην, κρᾶσιν ἡθῶν, ἐξ ὧν οἰκία καὶ πόλεις ἔθνη τε καὶ χῶραι καὶ τὸ σύμπαν ἀνθρώπων γένος εἰς τὴν ἀνωτάτω προέλθοιεν

120 εὐδαιμονίαν. ἀλλ' ἄχρι μὲν τοῦ παρόντος ταῦτ' εἰσὶν εὐχαί· γενήσεται δέ, ὡς γε ἑμαυτὸν πείθω, καὶ ἔργα ἀψευδέστατα, τοῦ θεοῦ παρασχόντος ὡσπερ ἑτησίους καρποὺς εὐφορίαν ἀρεταῖς, ὧν μὴ ἀμοιρήσαιμεν οἱ τὸν πόθον αὐτῶν σχεδὸν ἀπὸ πρώτης ἡλικίας περιφέροντες.

121 Ἄ μὲν οὖν ἐπ' ἐλευθέρους ἔγνω, ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ἔστι παραπλήσια. συνωδὰ δ' ὡς ἔοικε καὶ περὶ δούλων νομοθετεῖ, πάλιν τῶν συντεινόντων εἰς ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν καὶ τούτοις

122 μεταδιδούς. θῆτας μὲν οὖν ἕνεκα χρείας τῶν ἀναγκαίων ὑποβεβληκότας ἑαυτοὺς ἄλλων ὑπηρεσίαις οἶεται δεῖν ἀνάξιον μηδὲν ὑπομένειν τῆς ἐκ γένους ἐλευθερίας, παραινῶν τοῖς τυγχάνουσι τῆς διακονίας εἰς τὸ τῆς τύχης ἀτέκμαρτον ἀφορᾶν καὶ λαμβάνειν αἰδῶ τῆς μεταβολῆς· τοὺς δ' ἐξ ἐφημερινῶν δανείων χρεώστας τὸ τῆς προσβολῆς ὄνομα καὶ πάθος ὑποδύντας ἢ καὶ τοὺς ἀνάγκη βιαστικωτέρῳ γενομένους ἐξ ἐλευθέρων δούλους οὐκ εἰς ἅπαν κακοπραγεῖν ἔᾶ διδοὺς ἐκεχειρίαν τούτοις τὴν

123 εἰς ἅπαν ἐνιαυτῷ ἐβδόμῳ. τοῖς μὲν γὰρ δανεισταῖς οὐ κομισαμένοις τὸ χρέος ἢ τὸν τρόπον ἕτερον κτησαμένοις τοὺς πρότερον ἐλευθέρους ἔξαρκεῖ, φησὶ, χρόνος εἰς ὑπηρεσίαν ἔξαετία· οἱ δὲ μὴ γένει δούλοι χρηστῆς ἐλπίδος μὴ εἰς ἅπαν ἀμοιρείτωσαν, ἀλλ' ἴτωσαν ἐπὶ τὴν παλαιὰν

124 ἄδειαν, ἧς διὰ καιροῦς ἀβουλήτους ἐστέρησαν. κὰν ἐκ τριγωνίας μὲν,

| φησί, δοῦλος ἑτέρου φόβῳ δεσποτικῶν ἀπειλῶν ἢ συνειδήσει τινῶν ἀμαρτημάτων ἢ μηδὲν ἠδικοῦς, ἀμειλίκτῳ καὶ ὠμοθύμῳ χρώμενος ἄλλως δεσπότη, πρὸς <σ>ὲ καταφύγη τευζόμενος ἐπικουρίας, μὴ περιόδῃς· ἐκδιδόναι γὰρ ἰκέτας οὐχ ὅσιον, ἰκέτης δὲ καὶ ὁ δοῦλος ὡς περ εἰς ἱερὸν τὴν σὴν ἐστίαν καταπεφευγώς, ἐν ἣ δίκαιόν ἐστιν ἀσυλίας τυγχάνειν, μάλιστα μὲν εἰς ἀδόλους ἐλθὼν καταλλαγὰς τὰς χωρὶς ἐνέδρας, εἰ δὲ μή, τὸ γοῦν πανύστατον πραθεῖς· ἀλλαγαὶ γὰρ αἱ τῶν δεσποτῶν ἄδηλον ὅπου τὴν ῥοπήν ἔξουσι, τοῦ δ' ὁμολογουμένου κουφότερον τὸ ἄδηλον κακόν.

125 Ταῦτα μὲν οὖν περὶ οἰκείων καὶ ἀλλοτριῶν καὶ φίλων καὶ ἐχθρῶν καὶ δούλων καὶ ἐλευθέρων καὶ συνόλως ἀνθρώπων νομοθετεῖ.

τὸ δὲ ἐπεικὲς καὶ ἡμερον καὶ ἐπὶ τὴν τῶν ἀλόγων ζώων φύσιν ἄγει μεταδιδούς καὶ τούτοις, ὡς περ ἀπὸ πηγῆς εὐμενοῦς ἀρύσασθαι τινος

126 χρηστοῦ. κελεύει γὰρ ἐν ταῖς ἡμέροις ἀγέλαις, κατὰ τε ποιίμας καὶ αἰπόλια καὶ βουκόλια, τῆς παραχρῆμα τῶν γεννωμένων ἀπολαύσεως ἀπέχεσθαι, μήτε πρὸς ἐδωδὴν μήτε ἐπὶ προφάσει θυσιῶν λαμβάνοντας.

ὠμῆς γὰρ ὑπέλαβεν εἶναι ψυχῆς, ἐφεδρεύειν ἀποκυλισκομένοις εἰς ἀνυπέρθετον διάζευξιν ἐγγόνων τε αὖ καὶ μητέρων ἕνεκα γαστρὸς ἡδονῆς,

127 μᾶλλον δὲ ἀηδίας ἐκτόπου τινὸς [ψυχῆ]ς καὶ παρηλλαγμένης. φησὶν οὖν τῷ βιωσομένῳ κατὰ τὴν ἱερωτάτην αὐτοῦ πολιτείαν· ὧ γενναῖε,

πολλή τίς ἐστιν ἀφθονία σοι τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν, οἷς μέμψις οὐ παρέπεται· συγγνωστὸν γὰρ ἂν ἦν ἴσως, ἐπειδὴ πολλὰ τῶν ἀβουλήτων

ἢ ἀπορία καὶ σπάνις δρᾶν ἀναγκάζει. σὺ δὲ καὶ διαφέρειν εἰς ἐγκράτειαν καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ὀφείλεις τὴν καλλίστην τεταγμένος τάξι,

ὑπὸ ταξίαρχῃ τῷ τῆς φύσεως ὀρθῷ λόγῳ, δι' ὃν ἡμερῶσθαί σε δεῖ

128 μηδὲν σκαιὸν τῇ διανοίᾳ παραδεχόμενον. τί δ' ἂν εἴη σκαιότερον ἢ ταῖς περὶ τὴν ἀποκύησιν ὠδῖσιν ἐπιφέρειν ἔξωθεν ἑτέρας ἐκ τῆς παραχρῆμα

τῶν γεννωμένων διαζεύξεως; ἀνάγκη γὰρ σφραδᾶζειν ἀποσπωμένων, διὰ

τινα φυσικὴν μητέρων πρὸς ἔγγονα φιλοστοργίαν, καὶ μάλιστα ὑπὸ τὸν τῆς κησέως καιρόν, ἐπειδὴ πηγάζοντες οἱ μαστοὶ σπάνει τοῦ θηλάζοντος,

ἀνακοπήν τῆς ἐπιρροίας λαμβανούσης, σκιρροῦνταί τε καὶ κατατεινόμενοι

129 τῷ βάρει παγέντος εἴσω τοῦ γάλακτος ἀλγηδόσι πιέζονται. χάρισαι δὲ, φησί, τῇ μητρὶ τὸ ἔγγονον, εἰ καὶ μὴ τὸν σύμπαντα χρόνον, | ἐπτα

γοῦν τὰς πρώτας ἡμέρας γαλακτοτροφῆσαι, καὶ μὴ ἀνωφελῆς ἄς ἡ φύσις ὠμβρήσει πηγὰς ἐν μαστοῖς ἐργάσῃ, τὰς δευτέρας αὐτῆς χάριτας ἀνελῶν, ἄς ἐκ πολλοῦ τοῦ προμηθοῦς ἡτοιμάσατο τὰκόλουθον μακρόθεν

130 αἰωνίῳ καὶ τελείᾳ φρονήσει κατιδοῦσα-προτέρα μὲν γὰρ δωρεὰ γένεσις, δι' ἧς τὸ μὴ ὄν ἄγεται πρὸς τὸ εἶναι, δευτέρα δὲ γάλακτος ἐπίρροια,

τροφή καιρίως μαλακωτάτη, πᾶν ἀπαλόνηχον ἄρδουσα, ὃ ποτόν ἐστιν ὁμοῦ καὶ σιτίον· ὅσον μὲν γὰρ ὕδατῶδες τοῦ γάλακτος, ποτόν, ὅσον δ' ὑποπαχύνεται, σιτίον-προνοία τοῦ μὴ κακοπαθεῖν τὸ ἀρτίγονον,

ἐφεδρευούσης αἰεὶ χρόνοις διαφέρουσιν ἐνδείας, ἀλλ' ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν προσφορὰν ἑκατέρας τροφῆς ἤδη τὰς πικρὰς δεσποίνας, δίψαν τε

131 καὶ πείναν, ἐκφεύγειν." τοῦτον ἀναγνόντες τὸν νόμον, οἱ χρηστοὶ καὶ περιμάχητοι γονεῖς, ἐγκαλύψασθε, οἱ ἐπὶ τοῖς βρέφεσιν αἰεὶ φονῶντες,

οἱ κακὴν ἐφεδρεύοντες ἐφεδρείαν τοῖς ἀποκυομένοις εἰς ἔκθεσιν, οἱ τοῦ
132 σύμπαντος ἀνθρώπων γένους ἄσπονδοι πολέμιοι. τίνοι γὰρ δι' εὐνοίας
 ἀφίξεσθε, γενόμενοι τῶν ἰδίων τέκνων αὐτόχειρες; οἱ τὰς πόλεις τό γ' ἐφ'
 ὑμῖν ἦκον μέρος ἐρημοῦντες, ἀπὸ τῶν ἐγγυτάτω γένους ἀρξάμενοι τῆς
 ἀπωλείας, οἱ τοὺς τῆς φύσεως θεσμούς ἀνατρέποντες καὶ ὅσα ἂν οἰκο-
 δομῆ καθαιροῦντες, δι' ἀνημέρου καὶ ἀτιθάσου ψυχῆς ὠμότητα γενέσει
133 φθορὰν καὶ ζῶῃ θάνατον ἐπιτειχίζοντες. ἢ οὐχ ὄρατε, ὅτι τῷ πάντα
 ἀρίστῳ νομοθέτῃ δι' ἐπιμελείας ἐγένετο μηδὲ τῶν ἀλόγων τὰ ἔγγονα
 διαζευχθῆναι τῆς τεκούσης, ἄχρις ἂν γαλακτοτροφηθῆ; τὸ πλεόν, ὧ
 γενναῖοι, δι' ὑμᾶς, ἴν', εἰ καὶ μὴ τῇ φύσει, μαθήσει γοῦν ἀναδιδάσκησθε
 τὸ φιλοίκειον, εἰς ἄρνας καὶ ἐρίφους ἀποβλέποντες, οἱ ἐν ἀφθόνοις
 χορηγίαις τῶν ἀναγκαίων τρυφᾶν οὐ κεκώλυνται, τῆς φύσεως μὲν τοι-
 αῦτα παρασκευασαμένης ἐν ἐπιτηδειοτάτοις χωρίοις, ἐξ ὧν εὐμαρεῖς
 τοῖς δεησομένοις αἱ ἀπολαύσεις γενήσονται, νομοθέτου δὲ μετὰ πολλῆς
 προμηθείας ἐφορῶντος, ἵνα μηδεὶς ἐμποδίῃ τὰς εὐεργέτιδας καὶ
 σωτηρίους τοῦ θεοῦ δωρεάς.

134 Βουλόμενος δὲ πολυτρόποις ἰδέαις τὰ ἡμερότητος καὶ ἐπι-
 εικείας σπέρματα ταῖς διανοίαις ἐγκατασπείρειν ἄλλο τίθησι διάταγμα
 συγγενὲς τοῖς προτέροις, ἀπαγορεύων ἡμέρα τῇ αὐτῇ | συγκαταθῆναι
 μητέρα καὶ ἔγγονον· καὶ γὰρ εἰ θυτέον, ἀλλ' οὖν ἐν χρόνοις γε δια-
 φέρουσιν· ὑπερβολὴ γὰρ ἀγριότητος τὴν αἰτίαν τῆς γενέσεως μετὰ
135 τοῦ ζυγογονηθέντος ἡμέρα μιᾶ κτείνειν. καὶ τοῦτο τοῦ χάριν; ἢ
 γὰρ ἐπὶ προφάσει θυσιῶν ἢ διὰ γαστροῦς ἀπόλαυσιν· εἰ μὲν οὖν ἕνεκα
 θυσιῶν, ἐπέψευσται καὶ τοῦνομα· τὰ γὰρ τοιαῦτα σφάγια, οὐ θυσία.
 τίς δὲ δὴ καὶ θεοῦ βωμὸς οὕτως ἀνέρα ἱερεῖα προσδέξεται; ποῖον δὲ
 πῦρ οὐκ ἂν δίχα τμηθὲν ἐξ ἑαυτοῦ διασταίη φεῦγον τὴν ἐξ ἀμίκτου
 πράγματος ἔνωσιν; οἶμαι ἂν αὐτὸ μηδὲ πρὸς βραχύτατον ὑπομεῖναι χρόνον,
 ἀλλ' αὐτίκα σβεσθῆναι προνοία τινὲ τοῦ μὴ τὸν ἄερα καὶ τὴν ἱερωτάτην
136 πνεύματος φύσιν ὑπὸ τῆς αἰρομένης φλογὸς μιαινέσθαι. εἰ δὲ μὴ
 θυσιῶν χάριν ἀλλὰ θοίνης, τίς οὐκ ἂν τῆς ὑπερφυοῦς γαστριμαργίας
 ὀρέξεις προβάλλοιτο καινὰς καὶ παρηλλαγμένας; ἐκτόπους μὲν γὰρ
 ἠδονὰς οἱ τοιοῦτοι μεταδιώκουσι. τίς δὲ ἠδονὴ κρεωφαγοῦσι, γεύ-
 σασθαι σαρκῶν ἐν ταῦτῳ μητέρων καὶ ἐγγόνων; ὧν εἰ τὰ μέλη
 τις ἀναμίξει θελήσειεν ἀναπείρων ὀβελοῖς, ἴν' ὀπτῶν ἐμφορήσαιτο, οὐκ
 ἂν μοι δοκεῖ διατελεῖν ἡσυχά, ῥήξειν δὲ φωνὴν σχετλιάσαντα δι' ὑπερ-
 βολὴν τοῦ καινουργηθέντος πάθους καὶ μυρία λοιδορήσεσθαι τῆς
137 λαιμαργίας τοῖς εὐτρεπίζουσιν ἄσιτον εὐωχίαν. ἀλλ' ὅ γε νόμος ἕξω
 τῶν περιρραντηρίων ἐλαύνει καὶ ὅσα τῶν ζώων κυοφορεῖ, μὴ ἐπιτρέπων
 ἄχρις ἂν ἀποτέκη σφαγιάζεσθαι, τὰ κατὰ γαστροῦς ἐν ἴσῳ τοῖς ἀπο-
 κυθηθεῖσιν ἤδη λογισάμενος, οὐκ ἐπειδὴ τὴν ἴσην ἔλαχε τάξιν ἢ μὴδ' εἰς
 φῶς πω προῆλθεν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ μακρόθεν ἐπισχεῖν τὴν εὐχέρειαν
138 τῶν εἰωθότων πάντα φύρειν. εἰ γὰρ τὰ φυτῶν τρόπον ἔτι παραυξανό-
 μενα καὶ μέρη νομιζόμενα τῶν κόνων, νυνὶ μὲν ἠνωμένα, μηνῶν δὲ
 περιόδοις αὖθις ἀποσπασθησόμενα τῆς συμφύσεως, διὰ τὴν ἐλπίδα του =
 γενήσεσθαι ζῶα φυλάττεται τῷ περὶ τὰς μητέρας ἀνεπιβουλεύτῳ, χάριν

τοῦ μὴ τὸ λεχθὲν μίασμα συμβῆναι, πῶς οὐχὶ μᾶλλον τὰ ἀποτεχθέντα καὶ καθ' αὐτὰ ψυχῆς καὶ σώματος μεμοιραμένα; πάντων γὰρ ἀνοσιώ-
 τατον ἐνὶ καιρῷ καὶ ἡμέρᾳ μιᾷ ἔγγονον ὁμοῦ καὶ μητέρα κτείνειν.
139 ἐνθένδε μοι δοκοῦσιν ὀρμηθέντες ἔνιοι τῶν νομοθετῶν τὸν ἐπὶ ταῖς
 κατακρίτοις γυναιξὶν εἰσηγήσασθαι νόμον, ὃς κελεύει τὰς ἐγκύους, εἰὰν
 ἄξια θανάτου δράσωσιν, φυλάττεσθαι μέχρις ἂν ἀποτέκωσιν, ἵνα μὴ
140 ἀναιρουμένων συναπόληται τὰ κατὰ γαστρός. ἀλλ' οὗτοι μὲν ἐπ'
 ἀνθρώπων | ταῦτα ἔγνωσαν· ὁ δὲ καὶ προσυπερβάλλον ἔτι ἄχρι καὶ
 τῶν ἀλόγων ζώων τὸ ἐπεικὲς ἀπέτεινεν, ἵν' ἐν τοῖς ἀνομοιογενέσιν
 ἀσκήσαντες πολλῇ τινι περιουσίᾳ χρώμεθα φιλανθρωπίας <ἐν τοῖς ὁμο-
 γενέσι>ι, τοῦ μὲν λυπεῖν καὶ ἀντιλυπεῖν ἀλλήλους ἀπεχόμενοι, τὰ δ'
 οἰκεῖα ἀγαθὰ μὴ θησαυροφυλακοῦντες, ἀλλ' εἰς μέσον προφέροντες
141 καθάπερ συγγενεσί καὶ ἐκ φύσεως ἀδελφοῖς τοῖς πανταχοῦ πασίν. ἔτι
 τοίνυν τὸ μὲν ἔθνος ἐπὶ μισανθρωπία διαβαλλέτωσαν, τοὺς δὲ νόμους
 ὡς ἄμικτα καὶ ἀκοινώνητα παραγγέλλοντας αἰτιάσθωσαν οἱ δεινοὶ συκο-
 φάνται, φανερώς οὕτως τῶν μὲν νόμων ἐλέου μεταδιδόντων καὶ ταῖς
 τῶν θρεμμάτων ἀγέλαις, τοῦ δὲ ἔθνους ταῖς ἐκ πρώτης ἡλικίας νομίμοις
 ὑψηγήσειν ὅσον ἐν ταῖς ψυχαῖς ἀπειθὲς μεθαρμοζομένου πρὸς τὸ
142 τιθασόν. ἐπαποδύεται δὲ αὐτὸς ἑαυτῷ καὶ ἐπαγωνίζεται πολύγονος ὢν
 ἀρετῆς καὶ τινι εὐτροπία χρώμενος πρὸς τὰς καλὰς ὑψηγήσεις· κελεύσας
 γάρ, πρὶν ἀπότιτθον γενέσθαι, μὴ ἀποσπᾶν τῆς τεκούσης μήτε ἄρνα
 μήτε ἔριφον μήτε ἄλλο τι τῶν ἐν ταῖς ἀγέλαις, καὶ προσδιαταξάμενος
 μηδὲ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ κτείνειν μητέρα καὶ ἔγγονον, ἐπιδαψιλεύεται
 φάσκων· "οὐχ ἔψησεις ἄρνα ἐν γάλακτι μητρός" (Exod. 23, 19. 34, 26.
143 Deut. 14, 20). πάνυ γὰρ ἄτοπον ὑπέλαβεν εἶναι τὴν τροφήν ζῶντος
 ἥδυσμα γενέσθαι καὶ παράρτυσιν ἀναιρεθέντος καὶ τὴν μὲν φύσιν ἐπι-
 μεληθεῖσαν αὐτοῦ τῆς διαμονῆς ὀμβρῆσαι γάλα, ὃ διὰ μαστῶν τῆς
 τεκούσης οἷα δεξαμενῶν φέρεσθαι διετάξατο, τὴν δὲ τῶν ἀνθρώπων
 ἀκρασίαν τοσοῦτον ἐπιβῆναι, ὡς τῷ τῆς ζωῆς αἰτίῳ καταχρήσασθαι
144 καὶ πρὸς τὴν τοῦ ὑπολοίπου σώματος ἀνάλωσιν. εἰ δὴ τις ἐν γάλακτι
 κρέα συνέψιν ἄξιοι, μὴ σὺν ὠμότητι, χωρὶς δὲ ἀσεβείας ἐψέτω· μυρίαί
 θρεμμάτων εἰσὶν ἀγέλαι πανταχοῦ καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀμελγό-
 μεναι διὰ βουκόλων αἰπόλων ποιμένων, οἷς κτηνοτροφῶσιν ἢ μεγίστη
 πρόσδοδος ἐστὶ γάλα, τῇ μὲν κεχυμένον, τῇ δὲ συνεσταλμένον τε καὶ
 πηγνύμενον εἰς τυρόν· ὥστε ἀφθονίας ὑπαρχούσης τὸν ἀρνῶν ἢ ἐρίφων
 ἢ τινος ἑτέρου γάλακτι μητρῷ κρέα συνέψοντα χαλεπὴν ἐπιδείκνυσθαι
 τρόπων σκαιότητα, τὸ ἀναγκαϊότατον καὶ συγγενέστατον λογικῇ ψυχῇ
 πάθος ἐκτετμημένον, τὸν ἔλεον.
145 Ἄγαμαι δὲ κάκεινον τὸν νόμον, ὃς καθάπερ ἐν χορῷ παν-
 αρμονίῳ συνάδων τοῖς προτέροις διαγορεύει, βῶν ἀλοῶντα μὴ φιμοῦν.
 οὗτος γάρ | ἐστὶν ὁ πρὸ μὲν τῆς σπορᾶς [οὔσης] τῆς βαθυγείου πεδιάδος
 ἀνατέμνων τὰς αὔλακας καὶ προετοιμασάμενος οὐρανῶ καὶ γεωπόνῳ τὰς
 ἀρούρας, τῷ μὲν ἵνα καιρίως κατασπείρη, τῷ δ' ἵνα κόλποι βαθεῖς
 ὑποδεξάμενοι τὰς διὰ τῶν ὑετῶν χάριτας ταμιεύωσι καὶ χορηγῶσιν ἐκ
 τοῦ κατ' ὀλίγον τῷ σπόρῳ τροφᾶς πίονας, ἄχρις ἂν σταχυηφορήσας

τελειοποίησιν τὸν ἐτήσιον καρπὸν· μετὰ δὲ τὴν τελείωσιν πάλιν βού-
 146 ἔστι πρὸς ἑτέραν ὑπηρεσίαν ἀναγκαῖος, καθάρσιν δραγμάτων καὶ διὰ-
 κρίσιν σκυβάλων ἀπὸ τοῦ γνησίου καὶ χρησίμου. ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν <ἐπ>ὶ
 τοῖς [γῆν] ἀλοῶσι βουσίην ἡμερον καὶ χρηστὴν πρόσταξιν εἶπον, καὶ
 τὸν ἐπὶ τοῖς <γῆν> ἀρούσι θρέμμασι τεθέντα νόμον ἐξῆς δίδειμι τῆς
 αὐτῆς ὄντα συγγενείας. ἀπαγορεύει γὰρ ἐν ταύτῃ καταζευγνύει πρὸς
 ἄροτον γῆς βούην καὶ ὄνον, οὐ μόνον τοῦ περὶ τὰ ζῶα ἀνοικείου στοχα-
 σάμενος, διότι τὸ μὲν ἔστι καθαρὸν, ὄνος δὲ τῶν οὐ καθαρῶν, τὰ δὲ
 οὕτως ἡλλοτριωμένα συνάγειν οὐ πρέπει, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τὴν ἰσχύν
 ἔστιν ἄνισα, προμηθεῖται δὲ τῶν ἀσθενεστέρων, ὡς μὴ πρὸς δυνατω-
 147 τέρας βίας θλίβηται καὶ προσπιέζεται· καίτοι τὸ μὲν ἀσθενέστερον,
 ὄνος, ἕξω περιρραντηρίων ἐλαύνεται, τὸ δὲ ἔρρωμενέστερον, βούην, ἐν
 ταῖς τελειοτάταις θυσίαις νόμος ἱεουργεῖν. ἀλλ' ὅμως οὔτε τῆς τῶν
 ἀκαθάρτων ἀσθενείας ὠλιγόρησεν οὔτε τοῖς καθαροῖς ἐφῆκεν ἰσχύϊ πρὸ
 δίκης χρῆσθαι, μόνον οὐκ ἀντικρυς βοῶν καὶ κεκραγῶς τοῖς ὤτα
 ἔχουσιν ἐν ψυχῇ, μηδένα τῶν ἑτεροεθνῶν ἀδικεῖν, οὐδὲν ἔχοντας
 αἰτιασασθαι ὅτι μὴ τὸ ἀλλογενές, ὅπερ ἔστιν ἀναίτιον· ὅσα γὰρ μήτε
 κακία μήτε ἀπὸ κακιῶν ἕξω παντὸς ἐγκλήματος ἴσταται.

148' Ἐπιδαψιλευόμενος δὲ τὸ ἐπεικὲς πάλιν πλουσίως αὐτῷ
 καὶ κατακόρως χρῆται, μετιῶν ἀπὸ μὲν τῶν λογικῶν ἐπὶ τὰ ἄλογα,
 ἀπὸ δὲ τῶν ἀλόγων ἐπὶ τὰ φυτά, περὶ ὧν αὐτίκα λεκτέον, ἐπειδὴ
 περὶ τῶν προτέρων, ἀνθρώπων τε καὶ τῶν ὅσα ψυχῆς μεμοίραται,
 149 λέλεκται. διείρηκε τοίνυν ἀντικρυς μήτε δενδροτομεῖν ὅσα τῆς ἡμέρου ὕλης
 μήτε κείρειν ἐπὶ λύμη πρὸ καιροῦ σταχυηφοροῦσαν πεδιάδα μήτε συνόλως
 καρπὸν διαφθείρειν, ἵνα περιουσίᾳ μὲν τροφῶν ἀφθόνων χορηγηῖται τὸ
 ἀνθρώπων γένος, περιουσίᾳ ζῆ δὲ μὴ μόνον τῶν ἀναγκαίων ἀλλὰ καὶ
 τῶν πρὸς τὸν ἀβροδίαιτον βίον. ἀναγκαῖον μὲν γὰρ ὁ τοῦ σίτου καρπὸς
 εἰς τροφήν ἀνθρώπων ἀποκριθεῖς, πρὸς δὲ τὸν ἀβροδίαιτον βίον αἱ τῶν
 ἀκροδρύων ἀμύθητοι ποικιλίαι· γίνονται δὲ ἐν ἐνδείαις αὗται πολλάκις καὶ
 150 τροφαὶ δεύτεραι. | καὶ προσυπερβάλλον οὐδὲ τὴν τῶν πολεμίων
 χώραν τέμνειν ἔα, παραγγέλλει δ' ἀνέχειν δενδροτομιῶν καὶ δηώσεων,
 ἄτοπον ὑπολαβῶν εἶναι τὴν πρὸς ἀνθρώπους ὀργὴν ἀποσκήπτειν εἰς τὰ
 151 μηδενὸς αἴτια κακοῦ. ἔπειτα δὲ ἀξιοῖ μὴ μόνον τὸ παρὸν βλέπειν,
 ἀλλὰ καὶ τὸ μέλλον ὡς περ ἀπὸ σκοπῆς μακρόθεν ὀξυωπίᾳ λογισμοῦ
 καθορᾶσθαι, μηδενὸς ἐν ὁμοίῳ μένοντος ἀλλὰ πάντων τροπαῖς καὶ
 μεταβολαῖς χρωμένων, ὡς εἰκὸς εἶναι τοὺς τέως δυσμενεῖς ἐπικηρυκευ-
 σαμένους καὶ συμβατηρίων ἄρξαντας ἐνσπόνδους αὐτίκα γενέσθαι.
 152 φίλους δὲ τροφῶν ἀναγκαίων ἀποστερεῖν χαλεπὸν, μηδὲν ταμειυσαμένους
 τῶν ἐπ' ὠφελείᾳ διὰ τὴν τοῦ μέλλοντος ἀδηλόγητα. πάνυ γὰρ ἐκεῖνο
 καλῶς εἴρηται τοῖς παλαιοῖς, ὅτι καὶ φιλίας κοινωνητέον μὴ ἀπογινώ-
 σκοντας ἔχθραν καὶ προσκρουστέον ὡς φιλίας ἐσομένης, ἵνα ἕκαστος ἐν
 τῇ ἑαυτοῦ φύσει ταμειυῖται τι τῶν εἰς ἀσφάλειαν καὶ μὴ ἀπογυμνω-
 θεῖς ἐν ἔργοις καὶ λόγοις μετανοῆ, τῆς ἄγαν εὐχερείας, ὅτ' οὐδὲν
 153 ὄφελος, αἰτιώμενος ἑαυτόν. τὸ λόγιον τοῦτο χρὴ φυλάττειν καὶ τὰς
 πόλεις, ἐν μὲν εἰρήνῃ προνοουμένας τῶν κατὰ πόλεμον, ἐν δὲ πολέμῳ

τῶν κατ' εἰρήνην, καὶ μήτε τοῖς συμμάχοις ἀνέδην προπιστεύειν ὡς οὐ χρησομένοις μεταβολῇ πρὸς τὸ ἀντίπαλον μήτε τοῖς πολεμίοις εἰς ἅπαν ἀπιστεῖν ὡς οὐ δυνησομένοις ποτὲ μεθορμίσασθαι πρὸς τὸ ἔνσπονδον.

154 εἰ μέντοι καὶ μηδὲν ὑπὲρ ἐχθροῦ πρακτέον δι' ἐλπίδα καταλλαγῶν, οὐδὲν ἐχθρὸν φυτόν, ἀλλ' ἔνσπονδα πάντα καὶ ὠφέλιμα, τὰ δ' ἡμέρα καὶ διαφερόντως ἀναγκαῖα, ὧν ὁ καρπὸς ἢ τροφή ἐστὶν ἢ ἰσότιμον τροφῇ κτῆμα. τί δὴ δεῖ πεπολεμῶσθαι πρὸς τὰ μὴ πολέμια τέμνοντας ἢ καίοντας ἢ ῥίζαις αὐταῖς ἀνασπῶντας, ἅπερ αὐτὴ ἢ φύσις ὑδάτων ἐπιρροαίαις καὶ εὐκρασίαις ἀέρων ἔτελειογόνησε, δασμοὺς ἔτησίους οἴσοντα ἀνθρώποις οἷα βασιλεῦσιν;

155 Ἐμέλησε δ' αὐτῷ καθάπερ ἀγαθῷ προστάτη τὴν ἀλειπτικὴν μὴ μόνον ζῷοις ἀλλὰ καὶ φυτοῖς ἰσχύν τε καὶ ῥώμην ἀπεργάσασθαι, καὶ μάλιστα τοῖς ἡμέροις, ἐπειδὴ καὶ πλείονος ἄξια φροντίδος ἐστὶ καὶ οὐχ ὁμοίως τοῖς ἀγρίοις εὐτονα, γεωργικῆς ἐπιστήμης δεόμενα πρὸς κραταιο-

156 τέραν δύναμιν. κελεύει γὰρ τὰ νεόφυτα τῶν δένδρων ἐπὶ | τριετίαν ἐξῆς τιθηνεῖσθαι τὰς τε περιττὰς ἐπιφύσεις ἀποτέμνοντας, ὑπὲρ τοῦ μὴ βαρυνόμενα πιέζεσθαι καὶ ὑπὲρ τοῦ μὴ κατακερματιζομένης τῆς τροφῆς δι' ἔνδειαν ἐξασθενεῖν, γυροῦν τε καὶ περισκάπτειν, ἵνα μηδὲν τῶν ἐπὶ ζημίᾳ παραναβλαστάνη τὴν αὔξησιν κωλύον· τὸν τε καρπὸν οὐκ ἔα δρέπεσθαι κατὰ μετουσίαν ἀπολαύσεως, οὐ μόνον ἐπειδὴ ἀτελεῖς ἐξ ἀτελεῶν ἔμελλεν ἔσεσθαι-καὶ γὰρ τῶν ζῶων ὅσα μὴ τέλεια οὐ τελειογονεῖ-, ἀλλὰ καὶ διότι βλάπτεισθαι τὰ νεόφυτα καὶ τρόπον τινὰ

157 χαμαίζηλα ἔμελλε κωλυόμενα ἐρνοῦσθαι. πολλοὶ γοῦν τῶν γεωπόνων ἕαρος ὥρας ἐπιτηροῦσι τὰ νέα τῶν δένδρων, ἵνα ὃν ἂν τέκη καρπὸν εὐθύς ἀποθλίβωσι, πρὶν ἐπίδοσιν καὶ συναύξησιν λαβεῖν, φόβῳ τῆς τῶν τεκόντων ἀσθενείας. συμβαίνει γάρ, εἰ μὴ προφυλάξαιτό τις, ὅτε χρή τελειωθέντα καρπὸν φέρειν, ἀγονεῖν ἢ ἀμβλίσκειν ἐξασθενήσαντα τῷ πρὸ καιροῦ πονηθῆναι φοραῖς, ἃς αἱ πάλαι κληματίδες ἐπηχθισμέναι

158 ῥίζαις αὐταῖς ἐκτρύχουσι τὰ στελέχη. μετὰ δὲ τριετίαν, ὅταν αἱ μὲν ῥίζαι βαθύνωσι προσεχόμεναι τῷ ἐδάφει κραταιότερον, τὸ δὲ στέλεχος ὡσπερ ἀκλινέσι θεμελίοις ἐπερηρισμένον αὐξήσῃ σὺν εὐτονίᾳ, δυνήσεται

159 τελειογονεῖν ἔπει τετάρτῳ κατὰ τέλειον ἀριθμὸν τετράδα. τετράδι δὲ κελεύει μὴ δρέπεσθαι τὸν καρπὸν πρὸς ἀπόλαυσιν, ἀλλ' ὅλον αὐτὸν καθιεροῦν ἀπαρχὴν τῷ θεῷ, τῇ μὲν τῶν προγεγονότων χαριστήριον, τῇ δὲ ἐλπίδα τῆς εἰς τὸ μέλλον εὐκαρπίας καὶ τοῦ μετὰ τοῦτο προς-

160 οδεύεσθαι. ὁρᾷς ὅσον τὸ ἔλεον καὶ χρηστὸν ἐπιδείκνυται καὶ ὡς ἀνακέχυκεν αὐτὸ πρὸς πᾶσαν ἰδέαν ἀνθρώπων τὸ πρῶτον, κἂν ἀλλόφυλός τις ἢ ἐχθρὸς ἦ, εἴτα ζῶων ἀλόγων, κἂν μὴ τυγχάνη καθαρά, ἐπὶ δὲ πᾶσι σπαρτῶν ὁμοῦ καὶ δένδρων. ὅ τε γὰρ ἐν ταῖς ἀφαντάστοις φύσεσι προμαθῶν ἐπιείκειαν εἰς οὐδὲν ἂν τῶν ψυχῆς μεμοιραμένων ἐξαμάρτοι, ὅ τε μὴ ἐπιχειρῶν νεωτερίζειν περὶ τὰ ἔμψυχα πόρρωθεν ἀναδιδάσκειται τῶν λογικῶν ἐπιμελεῖσθαι.

161 Τοιαύταις ὑφηγήσεσι τὰς διανοίας τῶν κατ' αὐτὸν πολιτευομένων ἐξημερώσας ὑπεροψίας καὶ ἀλαζονείας, ἀργαλεωτάτων καὶ ἐπαχθεστάτων κακῶν, διέζευξεν, ὧν ὡς μεγίστων ἀγαθῶν οἱ πολλοὶ

περιέχονται, καὶ μάλιστα ὅταν πλοῦτοι καὶ δόξαι καὶ ἡγεμονίαι περιουσίας **162** ἀφθόνους χορηγῶσιν. ἀλαζονεῖα γὰρ φύεται καὶ ἐν ἡμελημένοις καὶ ἀφανέσιν ἀνθρώποις, ὡς καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ψυχῆς παθῶν τε καὶ νοσημάτων καὶ ἀρρωστημάτων, τὴν δ' ἐπὶ πλέον παραύξησιν οὐ | λαμβάνει, ἀλλ' οἷα πυρὸς οὐσία διὰ σπάνιν ὕλης ἀμαυροῦται· περιφαίνεται δ' ἐν τοῖς μεγάλοις χορηγοῦς ὡς ἔφην ἔχουσι τούτου τοῦ κακοῦ πλούτους καὶ δόξας καὶ ἡγεμονίας, ὧν ὑποπλησθέντες καθάπερ οἱ πολὺν ἄκρατον ἐμφορησάμενοι μεθύουσι καὶ ἐμπαρονοῦσι δούλοις ὁμοῦ καὶ ἐλευθέρους, ἔστι δ' ὅτε καὶ ὅλαις πόλεσι· "τίκτει γὰρ κόρος ὕβριν", ὡς ὁ τῶν **163** παλαιῶν λόγος. διὸ παγκάλως Μωυσῆς ἱεροφαντῶν παραινεῖ πάντων μὲν ἀμαρτημάτων ἀπέχεσθαι, διαφερόντως δὲ ὑπεροψίας. εἴθ' ὑπόμνησιν ποιεῖται τῶν μὲν ἀναφλέγειν τὸ πάθος εἰωθότων, πλησμονῆς γαστροῦς ἀμέτρου καὶ οἰκιῶν καὶ κτημάτων καὶ θρεμμάτων ἀφθόνου περιουσίας· γίνονται γὰρ εὐθύς αὐτῶν ἀκράτορες, διαιρόμενοι καὶ φυσώμενοι, οἷς μία θεραπείας ἐλπίς τὸ μηδέποτε ἐκλανθάνεσθαι τοῦ θεοῦ. **164** καθάπερ γὰρ ἀνατείλαντος ἡλίου τὸ μὲν σκότος ἀφανίζεται, φωτὸς δὲ πληροῦται τὰ πάντα, τὸν αὐτὸν τρόπον ὅταν θεός, ὁ νοητὸς ἥλιος, ἀνάσχη καὶ ἐπιλάμψη ψυχῆ, ὁ μὲν τῶν παθῶν καὶ κακιῶν ζόφος ἀνασκίδνεται, τῆς δ' αὐγοειδεστάτης ἀρετῆς τὸ καθαρώτατον καὶ ἀξιέραστον **165** εἶδος ἐπιφαίνεται. στέλλειν δ' ἔτι μᾶλλον καὶ καθαιρεῖν ὑπεροψίαν ἀξιῶν τὰς αἰτίας ἐπιλέγει, δι' ἃς ἄληστον ἔχρη τὴν τοῦ θεοῦ μνήμην ἀγαλματοφορεῖν. "οὗτος γὰρ σοι" φησί "δίδωσιν ἰσχὺν ποιῆσαι δύναμιν" (Deut. 8, 18)· ἄγαν παιδευτικῶς· ὁ γὰρ ἀκριβῶς ἀναδιδασχθεὶς, ὅτι δῶρον εἴληφε παρὰ θεοῦ τὸ εὐτονον καὶ ῥωμαλέον, τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν ἐκλογιζόμενος, ἦν πρὶν ἀπολαῦσαι τῆς δωρεᾶς εἶχε, τὸ ὑψηλὸν καὶ ὑπέραυχον φρόνημα διώσεται καὶ εὐχαριστήσῃ τῷ τῆς κρείττονος αἰτίῳ μεταβολῆς. ψυχὴ δὲ εὐχάριστος ἀλαζονεῖα πολέμιος, ἐπεὶ καὶ **166** τοῦναντίον ἀχαριστία συγγενὲς ὑπεροψία. ἐὰν δέ, φησὶν, εὐρωστῇ σοι τὰ πράγματα, λαβὼν καὶ κτησάμενος ἰσχύν, ἦν ἴσως οὐ προσεδόκησας, ποιεῖ δύναμιν. τί δὲ τοῦτ' ἐστίν, ἀκριβωτέον τοῖς μὴ πάνυ συνορῶσι τὸ δηλούμενον. πολλοὶ τὰ ἐναντία ὧν εἶ πεπόνθησι δρᾶν ἐπιχειροῦσιν· ἢ γὰρ πλουτήσαντες πενίαν ἄλλοις κατασκευάζουσιν ἢ δόξης καὶ τιμῆς **167** ἐπὶ μέγα μετασχόντες ἀδοξίας καὶ ἀτιμίας ἑτέροις αἵτιοι γίνονται. χρῆ δὲ καὶ τὸν φρόνιμον ἀγχίνους, ὡς ἐνὶ μάλιστα, τοὺς πλησιάζοντας κατασκευάζειν καὶ τὸν σῶφρονα ἐγκρατεῖς καὶ γενναίους τὸν ἀνδρεῖον καὶ τὸν δίκαιον δικαίους καὶ συνόλως ἀγαθοὺς τὸν ἀγαθόν. ταῦτα γὰρ ὡς ἔοικε δυνάμεις, ὧν ὁ γε ἀστέιος ὡς οἰκειοτάτων περιέζεται· | ἀδυναμία **168** δὲ καὶ ἀσθένεια, τὰ ἐναντία, σπουδαίων ἀλλότρια ἡθῶν. ἄλλως τε καὶ μᾶθημα ἀναδιδάσκει τῇ λογικῇ φύσει πρεπωδέστατον, μιμεῖσθαι θεὸν καθ' ὅσον οἶόν τε, μηδὲν παραλιπόντα τῶν εἰς τὴν ἐνδεχομένην ἔξομοίωσιν. ἐπειδὴ τοίνυν, φησὶν, ἔλαβες ἰσχὺν παρὰ τοῦ δυνατωτάτου, μετάδος ἄλλοις ἰσχύος διαθεῖς ὃ ἔπαθες, ἵνα μιμήσῃ θεὸν τῷ **169** παραπλήσια χαρίζεσθαι. κοινωφελεῖς γὰρ αἱ τοῦ πρώτου ἡγεμόνος δωρεαί, ἃς δίδωσιν ἐνίοις, οὐχ ἵν' ἐκεῖνοι λαβόντες ἀποκρύψωσιν ἢ καταχρήσωνται πρὸς ζημίαν ἑτέρων, ἀλλ' ἵν' εἰς μέσον προενεγκόντες ὡσπερ ἐν

δημοθιοινία πάντας ὅσους οἶόν τε καλέσωσιν ἐπὶ τὴν χρῆσιν καὶ ἀπό-
170 λαισιν αὐτῶν. λέγομεν οὖν καὶ τῷ πολυχρημάτῳ καὶ ἐνδόξῳ καὶ
 εὐέκτη καὶ ἐπιστήμονι, πλουσίους καὶ ἐνδόξους εὐέκτας τε καὶ ἐπι-
 στήμονας καὶ συνόλως ἀγαθοὺς ἀπεργάζεσθαι τοὺς ἐντυγχάνοντας, ἀλλὰ
 μὴ φθόνον καὶ βασκανίαν ἀρετῆς προτιμήσαντα τοῖς εὖ πράττειν δυνα-
171 μένοις ἀντιβαίνειν. τοὺς δὲ μέγα πνέοντας ἐπιτάσει τῆς ἀλαζονείας
 <ὡ>ς ἀθεραπεύτως εἰς ἅπαν ἔχοντας ὁ νόμος παγκάλως οὐκ ἤγαγεν εἰς
 κρίσιν ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ μόνῳ τῷ θεῷ παρέδωκε δικαστηρίῳ. φησὶ
 γάρ· ὃς ἂν ἐγχειρῇ τι πράττειν μεθ' ὑπερηφανίας, "τὸν θεὸν παροξύνει"
172 (Num. 15, 30). διὰ τί; ὅτι πρῶτον μὲν ἀλαζονεῖα ψυχῆς ἐστὶ κακία,
 ψυχὴ δὲ ἀόρατος ὅτι μὴ θεῷ, κολαστῆς δὲ ὁ μὲν τυφλὸς ἐπίμεμπτος,
 ἄγνοιαν κατήγορον ἔχων, ὁ δὲ βλέπων ἐπαινετός, ἐπιστήμη πάντα δρῶν·
 ἔπειτα δὲ ὅτι φρονήματος ὑπόπλεως ἀλόγου γενόμενος πᾶς ἀλαζῶν
 "οὔτε ἄνδρα οὔτε ἡμίθεον ἀλλ' ὅλον δαίμονα" κατὰ τὸν Πίνδαρον ὑπο-
 λαμβάνει ἑαυτὸν, ὑπὲρ τοὺς ὅρους τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως βαίνειν ἀξιῶν.
173 ἐστὶ δ' αὐτῷ καθάπερ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἐπίληπτον κατὰ τε τὰς
 σχέσεις καὶ κινήσεις ἀπάσας· ἀκροβατεῖ γὰρ καὶ τὸν αὐχένα μετέωρον
 ἐξαίρει φρουαττόμενος καὶ πλέον τῆς φύσεως ἐπῆρται καὶ πεφύσῃται καὶ
 ὁρῶν παραβλέπει πλαγίαις ὄψεσι καὶ ἀκούων παρακούει, κέχρηται δὲ
 τοῖς μὲν οἰκέταις ὡς θρέμμασι, τοῖς δὲ ἐλευθέροις ὡς οἰκέταις, καὶ
 τοῖς μὲν συγγενέσιν ὡς ἀλλοτρίοις, τοῖς δὲ φίλοις ὡς κόλαξι, τοῖς δ'
174 ἀστοῖς ὡς ξένοις· πάντων τε οἶεται εἶναι πλουσιώτατος, ἐντιμώτατος,
 κάλλιστος, ἰσχυρότατος, φρονημώτατος, σωφρονέστατος, δικαιοτάτος,
 λογιώτατος, ἐπιστημονικώτατος· εἶτα τοὺς ἄλλους ὑπολαμβάνει πένητας,
 | ἀδόξους, ἀτίμους, ἀφρονας, ἀδίκους, ἀνεπιστήμονας, καθάρματα, τὸ
 μηδέν. εἰκότως οὖν ὁ τοιοῦτος ἀντιδίκῳ καὶ κολαστῇ χρήσαιτ' ἄν, ὡς
 φησιν ὁ ἱεροφάντης, θεῷ.

Περὶ μετανοίας.

175 Φιλάρετος καὶ φιλόκαλος καὶ διαφερόντως φιλόανθρωπος ὢν
 ὁ ἱερώτατος Μωυσῆς προτρέπει τοὺς πανταχοῦ πάντας εὐσεβείας καὶ
 δικαιοσύνης εἶναι ζηλωτάς, ἅθλα προτιθεὶς ὡς νικηφόροις μεγάλα τοῖς
 μετανοοῦσι πολιτείας κοινωνίαν τῆς ἀρίστης καὶ τῶν κατ' αὐτὴν ἀπό-
176 λαισιν μικρῶν τε καὶ μεγάλων. ἀγαθὰ γὰρ προηγούμενα ἐν μὲν σώμασιν
 ἢ ἄνοσος υἱεία, ἐν δὲ ναυσὶν ἢ ἀκίνδυνος εὐπλοία, ἐν δὲ ψυχαῖς ἢ
 ἄλγητος μνήμη τῶν ἀξίων μνημονεύεσθαι· δεύτερα δὲ τὰ κατ' ἐπανόρ-
 θωσιν συνιστάμενα, ἢ τε ἐκ νόσων ἀνάληψις καὶ ἢ ἐκ τῶν κατὰ πλοῦν
 κινδύνων εὐκταισιότατη σωτηρία καὶ ἢ λήθης ἐκγιννομένη ἀνάμνησις, ἥς
 ἀδελφὸν καὶ συγγενέστατον τὸ μετανοεῖν ἐστίν, οὐκ ἐν τῇ πρώτῃ καὶ
 ἀνωτάτῳ τεταγμένον τάξει τῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' ἐν τῇ μετὰ ταύτην
177 φερόμενον δευτερεῖα. τὸ μὲν γὰρ μηδέν συνόλως ἀμαρτεῖν ἴδιον θεοῦ,
 τάχα δὲ καὶ θεοῦ ἀνδρός, τὸ δὲ ἀμαρτόντα μεταβαλεῖν πρὸς ἀνυπαίτιον
178 ζῶν φρονίμου καὶ τὸ συμφέρον εἰς ἅπαν οὐκ ἀγνοήσαντος. ὅθεν τοὺς
 τοιοῦτους συνάγων καὶ μυσταγωγῶν προσκαλεῖται τὰς συμβατηρίους καὶ
 φιλικὰς προτείνων ὑφηγήσεις, αἱ παραινῶσιν ἀψεύδειαν ἀσκεῖν καὶ τῦφον

προβεβλήσθαι καὶ ἀληθείας καὶ ἀτυφίας ὡς ἀναγκαιοτάτων καὶ εὐδαιμονίας αἰτίων περιέχεσθαι μυθικῶν πλασμάτων κατεξαναστάντας, ἅπερ ἐκ πρώτης ἡλικίας ἀπαλαῖς ἔτι ψυχαῖς γονεῖς καὶ τίτθαι καὶ παιδαγωγοὶ καὶ μυρίοι ἄλλοι τῶν συνήθων ἐνεχάραξαν πλάνον ἀνήνυτον περὶ τῆς **179** τοῦ ἀρίστου γνώσεως ἀπεργασάμενοι. τί δ' ἂν εἴη τῶν ὄντων ἄριστον ἢ θεός; οὐ τὰς τιμὰς προσένειμαν τοῖς οὐ θεοῖς, ἐκείνους μὲν ἀποσεμνύνοντες πλέον τοῦ μετρίου, τοῦ δὲ εἰς ἅπαν οἱ κενοὶ φρενῶν ἐκλαθόμενοι. πάντας οὖν, ὅσοι τὸν κτίστην καὶ πατέρα τοῦ παντός εἰ καὶ μὴ ἐξ ἀρχῆς σέβειν ἤξιωσαν ἀλλ' ὕστερον μοναρχίαν ἀντὶ πολυαρχίας ἀσπασάμενοι, φιλτάτους καὶ συγγενεστάτους ὑποληπτέον, τὸ μέγιστον εἰς φιλίαν καὶ οἰκειότητα | παρασχομένους θεοφιλῆς ἦθος, οἷς χρῆ καὶ συνήδεσθαι, καθάπερ ἂν εἰ καὶ τυφλοὶ πρότερον ὄντες ἀνέβλειψαν ἐκ βαθυτάτου σκοτούς αὐγοειδέστατον φῶς ἰδόντες.

180 Τὸ μὲν οὖν πρῶτον καὶ ἀναγκαιοτάτον τῶν εἰς μετάνοιαν εἴρηται. μετανοεῖτω δέ τις μὴ μόνον ἐφ' οἷς ἠπατήθη πολὺν χρόνον τὰ γενητὰ πρὸ τοῦ ἀγενήτου καὶ ποιητοῦ θαυμάσας, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὅσα περὶ βίον ἀναγκαῖα, μετιὼν ὡσπερ ἐκ τῆς φαυλοτάτης τῶν κακοπολιτειῶν, ὀχλοκρατίας, εἰς τὴν εὐνομωτάτην πολιτείαν, δημοκρατίαν, τοῦτο δ' ἐστὶν ἐξ ἀμαθίας εἰς ἐπιστήμην ὣν ἡ ἄγνοια αἰσχρόν, ἐξ ἀφροσύνης εἰς φρόνησιν, ἐξ ἀκρατείας εἰς ἐγκράτειαν, ἐξ ἀδικίας εἰς **181** δικαιοσύνην, ἐξ ἀτολμίας εἰς θαρραλεότητα. πάγκαλον γὰρ καὶ συμφέρον αὐτομολεῖν ἀμεταστρεπτὶ πρὸς ἀρετὴν κακίαν, ἐπίβουλον δέσποιναν, ἀπολιπόντας· ἅμα δ' ἀναγκαῖον ἐπεσθαι, ὡς ἐν ἡλίῳ σκιάν σώματι, καὶ τῇ **182** τοῦ ὄντος θεοῦ τιμῇ πᾶσαν τὴν τῶν ἄλλων ἀρετῶν κοινωνίαν. γίνονται γὰρ εὐθύς οἱ ἐπηλύται σῶφρονες, ἐγκρατεῖς, αἰδήμονες, ἡμεροὶ, χρηστοὶ, φιλάνθρωποι, σεμνοί, δίκαιοι, μεγαλόφρονες, ἀληθείας ἐρασταί, κρείττους χρημάτων καὶ ἡδονῆς· ἐπεὶ καὶ τοῦναντίον τοὺς τῶν ἱερῶν νόμων ἀποστάντας ἰδεῖν ἔστιν ἀκολάστους, ἀναισχύντους, ἀδίκους, ἀσέμνους, ὀλιγόφρονας, φιλαπεχθήμονας, ψευδολογίας ἑταίρους καὶ ψευδορκίας, τὴν ἐλευθερίαν πεπρακότας ὄψου καὶ ἀκράτου καὶ πεμμάτων καὶ εὐμορφίας εἰς τε τὰς γαστροὺς ἀπολαύσεις καὶ τῶν μετὰ γαστέρα, ὣν τὰ τέλη **183** βαρύταται ζημίαι σώματός τε καὶ ψυχῆς εἰσι. παγκάλους μέντοι καὶ τὰς εἰς μετάνοιαν ὑφηγήσεις ποιεῖται, αἷς διδασκόμεθα μεθαρμόζεσθαι τὸν βίον ἐξ ἀναρμοστίας εἰς τὴν ἀμείνω μεταβολήν· φησὶ γάρ, ὅτι τουτὶ τὸ πρᾶγμα οὐχ ὑπέρογκόν ἐστιν οὐδὲ μακρὰν ἀφεστός, οὔτε κατὰ τὸν αἰθέρα ἀνωτάτω κἂν ἐσχατιαῖς <γῆς οὔτε πέραν> τῆς μεγάλης θαλάττης, ὡς ἀδυνατῆσαι λαβεῖν, ἀλλ' ἔστιν ἐγγυτάτω, τρισὶ μέρεσι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐνδιαιτώμενον, στόματι καὶ καρδίᾳ καὶ χερσὶ, διὰ συμβόλων λόγοις καὶ βουλαῖς καὶ πράξεσι· λόγου μὲν <γὰρ> στόμα σύμβολον, καρδίᾳ δὲ βουλευμάτων, **184** πράξεων δὲ χεῖρες, ἐν οἷς τὸ εὐδαιμονεῖν ἐστίν. ὅταν μὲν γὰρ οἷος ὁ λόγος τοιάδε ἢ γνώμη καὶ οἷον τὸ βούλευμα τοιάδε ἢ πράξις, ἐπαινετὸς καὶ τέλειος ὁ βίος, ὅταν δὲ στασιάζῃ ταῦτα ἐν ἀλλήλοις, ἀτελής τε καὶ ψεκτός. εἰ μὴ τις τῆς ἀρμονίας ταύτης ἐπιλάθοιτο, εὐαρεστήσει θεῷ γενόμενος ὁμοῦ θεοφιλῆς καὶ φιλόθεος. ὅθεν εὔ καὶ | συμφώνως τοῖς εἰρημένοις ἐχρήσθη τὸ λόγιον ἐκεῖνο· "τὸν θεὸν εἴλου σήμερον εἶναί

σοι θεόν, καὶ κύριος εἶλατό σε σήμερον γενέσθαι λαὸν αὐτῶ" (Deut. 185`26, 17. 18). παγκάλῃ γε τῆς αἰρέσεως ἢ ἀντίδοσις, σπεύδοντος ἀνθρώπου μὲν θεραπεύειν τὸ ὄν, θεοῦ δὲ ἀνυπερθέτως ἐξοικειοῦσθαι τὸν ἰκέτην καὶ προαπαντᾶν τῷ βουλήματι τοῦ γνησίως καὶ ἀνόθως ἰόντος ἐπὶ τὴν θεραπείαν αὐτοῦ. ὁ δ' ἀληθῆς θεραπευτῆς τε καὶ ἰκέτης, κἂν εἷς ὢν ἀνὴρ ἀριθμῶ τυγχάνῃ, δυνάμει, καθάπερ αὐτὸς αἰρεῖται, σύμπας ἐστὶν 186 ὁ λεώς, ἰσότιμος ὅλῳ ἔθνει γεγονώς. καὶ πέφυκεν οὕτως ἔχειν· ὡς γὰρ ἐν νηὶ μὲν κυβερνήτης πᾶσι τοῖς ναύταις ἀντίρροπος, ἐν δὲ στρατοπέδῳ στρατηγὸς ἅπασιν τοῖς στρατιώταις-διαφθαρέντος γοῦν ἠττάσθαι συμβαίνει, καθάπερ ἂν εἰ καὶ πᾶσα δύναμις ἠβηδὸν ἐάλω-, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ σοφὸς ὅλου ἔθνους ἀξιώματι ἀμιλλᾶται τείχει πεφραγμένος ἀκαθαιρέτῳ, θεοσεβείᾳ.

Περὶ εὐγενείας.

187 Διὸ καὶ τοῖς ὑμνοῦσι τὴν εὐγένειαν ὡς μέγιστον ἀγαθὸν καὶ μεγάλων ἀγαθῶν αἴτιον οὐ μετρίως ἐπιτιμητέον, εἰ πρῶτον μὲν οἴονται τοὺς ἐκ παλαιοπλοῦτων καὶ παλαιενδόξων εὐγενεῖς, μηδὲ τῶν προγόνων, ἀφ' ὧν αὐχοῦσι γενέσθαι, διὰ τὰς ἀφθόλους περιουσίας εὐδαιμονησάντων, ἐπειδὴ τὸ πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθὸν οὐδενὶ τῶν ἐκτός, ἀλλ' οὐδὲ τῶν περὶ σῶμα, μᾶλλον δὲ οὐδὲ παντὶ μέρει ψυχῆς, ἀλλὰ μόνῳ τῷ ἡγε- 188 μονικῷ πέφυκεν ἐνδικοῦσθαι. βουληθεῖς γὰρ ὁ θεὸς δι' ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν καὶ παρ' ἡμῖν τοῦθ' ἰδρύσασθαι, νεῶν ἀξιοπρεπέστερον οὐχ εὔρεν ἐπὶ γῆς λογισμοῦ· κρείττων γὰρ <ὦν> μόνος ἀγαλματοφορεῖ τὰγαθόν, κἂν ἀπιστῶσί τινες τῶν ἢ μὴ γευσαμένων σοφίας ἢ χεῖλεσιν ἄκροισ-ἄργυρος γὰρ καὶ χρυσὸς τιμαί τε καὶ ἀρχαὶ καὶ σώματος | εὐεξία μετ' εὐμορφίας <ἐξαρκεῖν> εἰκόσιν τοῖς ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἐπὶ χρεῶν τεταγμένοις πρὸς τὴν οἷα βασιλίδος ἀρετῆς ὑπηρεσίαν- *** 189 αὐγοειδέστατον φῶς μὴ ἰδόντες. ἐπειδὴ τοίνυν ἡ εὐγένεια κεκαθααρμένης διανοίας καθαρσίους τελείους κλῆρος οἰκείος, χρὴ μόνους λέγειν εὐγενεῖς τοὺς σῶφρονας καὶ δικαίους, κἂν τύχωσιν ἐξ οἰκοτριβῶν ἢ ἀργυρωνήτων γεγονότες· τοῖς δὲ ἐξ ἀγαθῶν πονηροῖς γεγονόσιν ἄβαστον ἔστω τὸ 190 εὐγενείας χωρίον. ἄοικος γὰρ καὶ ἄπολις ὁ φαῦλος, ἐκ πατρίδος ἀρετῆς ἐληλαμένος, ἢ καὶ τῷ ὄντι σοφῶν ἀνδρῶν ἐστι πατρίς· τούτῳ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον ἔπεται δυσγένεια, κἂν εἰ πάππων ἢ προγόνων γένοιτο τοὺς βίους ἀνεπιλήπτων, ἀλλοτριώσιν ἐπιτηδεύοντι καὶ πορρωτάτῳ τῆς εὐγε- 191 νείας διαζευγύνντι ἑαυτὸν ἐν τε λόγοις καὶ ἔργοις. ἀλλὰ γὰρ πρὸς τῷ μὴ πεφυκέναι τοὺς πονηροὺς εὐγενεῖς ἔτι καὶ πάντας αὐτοὺς ὀρῶ πολεμίους ἀσυμβάτους εὐγενεῖα καθαιροῦντας τὸ προγονικὸν ἀξίωμα καὶ 192 ὅσον ἐν τῷ γένει λαμπρὸν ἐξαμαυροῦντάς τε καὶ σβεννύντας. διό μοι δοκοῦσι φιλοστοργότατοι πατέρες ἀπορρήσεις χρηματίζειν καθ' οὐκ ἀποσχοινίζοντες αὐτοὺς τῆς οἰκίας καὶ συγγενείας, ὅταν τὴν ἐκ φύσεως ἐν τοῖς γεννήσασιν περιττὴν καὶ ὑπερβάλλουσαν εὐνοίαν ἢ ἐν ἐκείνοις 193 μοχθηρίᾳ κατακρατήσῃ. τὸ δ' ἀληθὲς τοῦ λόγου ῥᾶδιον καὶ ἀφ' ἐτέρων διαγνῶναι. τί τῷ τὰς ὄψεις πεπηρωμένῳ γένοιτ' ἂν εἰς τὸ βλέπειν ὄφελος ὀξυωπία προγονικῆ; ἢ πρὸς ἑρμηνείαν τῷ παρειμένῳ

γλῶτταν τὸ γονεῖς ἢ πάππους γενέσθαι μεγαλοφώνους; τί δ' ὀνίνησι πρὸς εὐτονίαν τὸν ἐκ μακρᾶς καὶ φθινάδος νόσου κατεσκελετευμένον, ἐὰν οἱ τοῦ γένους ἀρχηγέται δι' ἀθλητικὴν ῥώμην ἐν Ὀλυμπιονίκαις ἢ περιοδονίκαις γράφονται; μένουσι γὰρ οὐδὲν ἦττον αἱ τοῦ σώματος κῆρες ἐν ὁμοίῳ βελτίωσιν οὐκ ἐνδεχόμεναι διὰ τὰς τῶν οἰκείων εὐπρα-
194 γίας. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον οὔτε τοῖς ἀδίκους δίκαιοι γονεῖς οὔτε ἀκολάστοις σῶφρονες οὔτε συνόλως ἀγαθοὶ πονηροῖς ὄφελος· οὐδὲ γὰρ οἱ νόμοι τοῖς παρανομοῦσιν, ὧν εἰσιν αὐτοὶ κολασταί· νόμοι δέ τινες **195** ἄγραφοι καὶ οἱ βίοι τῶν ζηλωσάντων τὴν ἀρετὴν. ὅθεν οἶμαι τὴν εὐγένειαν, εἰ θεὸς αὐτὴν εἰς ἀνθρωπόμορφον ἰδέαν ἐτύπωσε, σταῖσαν πρὸς τοὺς ἀφηνιαστάς ἀπογόνους ταῦτα ἂν εἶπειν· "τὸ συγγενὲς οὐχ αἷματι μετρεῖται μόνον, πρυτανευούσης ἀληθείας, ἀλλὰ πράξεων ὁμοιότητι καὶ θήρᾳ τῶν αὐτῶν. ὑμεῖς δὲ τάναντία ἐπετηδεύσατε, τὰ μὲν ἔμοι φίλα νομίσαντες ἐχθρά, τὰ δὲ | δυσμενῆ φίλα· παρ' ἔμοι μὲν γὰρ αἰδῶς καὶ ἀλήθεια μετριοπάθειά τε καὶ ἀτυφία καὶ ἀκακία τίμια, παρ' ὑμῖν δὲ ἄτιμα· κάμοι μὲν ἐχθρὰ τὸ ἀναίσχυντον, τὸ ψεῦδος, ἢ ἀμετρία **196** τῶν παθῶν, ὁ τυφός, αἱ κακαίαι, ὑμῖν δὲ οἰκειότατα. τί δὴ μελετήσαντες ἀλλοτρίωσιν τὴν δι' ἔργων τὴν ἐν λόγῳ συγγένειαν εὐπρεπὲς ὄνομα ὑποδύομενοι καθυποκρίνεσθε; παραγωγὰς γὰρ καὶ κεκομψευμένας ἀπάτας οὐκ ἀνέχομαι, διότι ῥᾶδιον μὲν καὶ τῷ τυχόντι εὐπροσώπους λόγους **197** εὐρεῖν, ἢ ἦθ' ἂν ὑπαλλάξασθαι πονηρὰ χρηστοῖς οὐ ῥᾶδιον. εἰς ἄπερ ἀφορῶσα καὶ νῦν ἐχθροὺς νομίζω καὶ αὖθις ἠγήσομαι τοὺς τὰ τῆς ἐχθρας ὑπεκκαύματα ζυπυρήσαντας καὶ μᾶλλον τῶν εἰς δυσγένειαν ὄνειδιζομένων ὑποβλέπομαι· τούτοις μὲν γὰρ ἀπολογία τὸ μηδὲν οἰκεῖον ἔχειν <παράδειγμ>α καλοκάγαθίας, ὑπόδικοι δ' ὑμεῖς οἱ ἐκ μεγάλων φύντες οἴκων, οἷς αὐχμημα καὶ κλέος τὰ λαμπρὰ γένη· παριδρυμένον γὰρ καὶ τρόπον τινα συμπεφυκότων ἀρχετύπων ἀγαθῶν οὐδὲν ἀπο-
198 μάξασθαι καλὸν διανοήθητε."

198 Ὅτι δὲ ἐν ἀρετῆς κτήσει τίθεται τὸ εὐγενὲς καὶ τὸν ἔχοντα ταύτην εὐγενῆ μόνον ὑπέληφεν, ἀλλ' οὐχ ὅστις ἂν καλῶν καὶ ἀγαθῶν γένηται **199** γονέων, δῆλον ἐκ πολλῶν. αὐτίκα τοὺς ἐκ τοῦ γηγενοῦς φύντας τίς οὐκ ἂν εὐπατρίδας εἶποι καὶ εὐπατριδῶν ἀρχηγέτας; οἱ γένος ἐξαιρέτον ἔλαχον παρὰ τοὺς ἔπειτα, βλαστήσαντες ἐκ τῶν πρώτων νυμφίων ἀνδρός τε καὶ γυναικὸς τότε πρώτον εἰς ὁμιλίαν κοινὴν ἐπὶ σπορᾷ τοῦ ὁμοίου συνελθόντων. ἀλλ' ὅμως δυοῖν γενομένων ὁ πρεσβύτερος ὑπέμεινε τὸν νεώτερον δολοφονῆσαι καὶ τὸ μέγιστον ἄγος, ἀδελφο-
200 κτονίαν, ἐργασάμενος πρώτος αἷματι ἀνθρωπίνῳ τὴν γῆν ἐμίανε. τί δὴ τοῦτον ὤνησεν ἢ εὐγένεια τὴν ἐν τῇ ψυχῇ δυσγένειαν ἐπιδειξάμενον; ἦν καὶ ὁ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἔφορος θεὸς ἰδὼν ἐστύγησε καὶ προβαλλόμενος ὤρισε τιμωρίας, οὐκ εὐθύς ἀνελών, ὅπως ἀναισθήτως ἔχη συμφορῶν, ἀλλὰ μυρίους ἐπικρεμάσας τοὺς ἐν αἰσθήσει θανάτους λύπαις καὶ φόβοις ἐπαλλήλοις εἰς κακῶν ὀδυνηροτάτων ἀντίληψιν.
201 Ἐγένετο δὲ τις τῶν μετὰ ταῦτα σφόδρα δοκίμων ἀνὴρ ὀσιώτατος, οὗ τὴν εὐσέβειαν ἀνάγραπτον ἠξίωσεν <εἶνα>ι ἐν ἱεραῖς βίβλοις ὁ τοὺς νόμους διαταξάμενος· ὃς ἐν τῷ μεγάλῳ κατακλυσμῷ, τῶν πόλεων

ἀφανιζομένων πανωλεθρία-καὶ γὰρ τῶν ὀρῶν τὰ ὑψηλότατα | τῇ συναυξήσει καὶ ἐπιτάσει τῆς περὶ τὴν φορὰν πλημμύρας κατεπίνετο-, μόνος μετὰ τῶν οἰκείων διασώζεται τῆς καλοκάγαθίας ἄθλον ἀράμενος, **202** οὐ μείζον οὐκ ἔστιν εὐρεῖν. ἀλλὰ καὶ τούτῳ τριῶν γενομένων παίδων καὶ συναπολελαυκότην τῆς πατρῴας δωρεᾶς εἰς ἐτόλμησε τὸν αἴτιον τῆς σωτηρίας πατέρα κατακερτομεῖν γέλωτα καὶ χλεύην, εἴ τι παρεσφάλῃ μὴ καθ' ἐκούσιον γνώμην, τιθέμενος καὶ τοῖς μὴ εἰδόσιν ἀπογυμνῶν ἃ κρύπτειν θέμις ἐπὶ τῇ τοῦ γεννήσαντος αἰσχύνῃ. τοιγαροῦν οὐκ ὄνατο τῆς λαμπρᾶς εὐγενείας ἐπάρατος γενόμενος καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν ἀρχὴ κακοδαιμονίας· ὣν ἄξιον ἦν τυγχάνειν τὸν ἡμεληκότα γονέων τιμῆς.

203 Ἀλλὰ τί τούτων μεμνήσθαι προσῆκεν ἀφέμενον τοῦ πρώτου καὶ γηγενοῦς; ὅς ἕνεκα εὐγενείας οὐδενὶ θνητῷ σύγκριτος, χερσὶ μὲν θείαις <εἰ>ς ἀνδριάντα τὸν σωματοειδῆ τυπωθεὶς ἀκρότητι τέχνης πλαστικῆς, ψυχῆς δὲ ἀξιοθεῖς ἀπ' οὐδενὸς ἔτι τῶν εἰς γένεσιν ἠκόντων, ἐμπνεύσαντος θεοῦ τῆς ἰδίας δυνάμεως ὅσον ἐδύνατο δέξασθαι θνητῆ φύσις, ἄρ' οὐχ ὑπερβολὴ τις εὐγενείας μηδεμιᾶ τῶν ἄλλων ὅσαι διωνομάσθησαν

204 εἰς σύγκρισιν ἐλθεῖν δυναμένη; τῶν μὲν γὰρ τὸ κλέος ἐκ προγόνων εὐτυχίας-ἄνθρωποι δὲ οἱ πρόγονοι, ζῶα ἐπίκηρα καὶ φθαρτά, καὶ αἱ τούτων ἀβέβαιοι καὶ ἐφήμεροι τὰ πολλὰ εὐπραγίαι-, τοῦ δὲ

205 πατῆρ [μὲν] θνητὸς οὐδεὶς, ὁ δὲ αἰδῖος θεός· οὗ τρόπον τινὰ γενομένου εἰκῶν κατὰ τὸν ἡγεμόνα νοῦν ἐν ψυχῇ, δέον ἀκηλίδωτον τὴν εἰκόνα φυλάττει καθ' ὅσον οἶόν τε ἦν ἐπακολουθήσαντα ταῖς τοῦ γεννήσαντος ἀρεταῖς, προτεθέντων εἰς αἰρέσεις καὶ φυγὰς τῶν ἐναντίων, ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ καὶ καλοῦ καὶ αἰσχροῦ καὶ ἀληθοῦς καὶ ψευδοῦς, τὰ μὲν ψευδῆ καὶ αἰσχροῦ καὶ κακὰ προθύμως εἴλετο, τῶν δὲ ἀγαθῶν καὶ καλῶν καὶ ἀληθῶν ἠλόγησεν· ἐφ' οἷς εἰκότως θνητὸν ἀθανάτου βίον ἀνθυπηλλάξατο μακαριότητος καὶ εὐδαιμονίας σφαλεῖς καὶ ῥᾶστα μετέβαλεν εἰς ἐπίπονον καὶ κακοδαίμονα ζωὴν.

206 Ἀλλ' οὗτοι μὲν ἔστωσαν κοινοὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὅροι τοῦ μὴ ἐπὶ μεγάλοις γένεσι σεμνύνεσθαι τοὺς καλοκάγαθίας ἀμοιροῦντας· Ἰουδαίους δὲ καὶ ἕτεροι δίχρα τῶν κοινῶν ἐξαίρετοι. τῶν γὰρ τοῦ γένους ἀρχηγῶν εἰσιν οὐδ' αἱ τῶν προγόνων ἀρεταὶ συνόλως οὐδὲν ὤνησαν <ἐπ'> ἐπιλήπτοις καὶ | ὑπαιτίοις πράξεσιν ἀλόντας, εἰ καὶ πρὸς ἑτέρου μηδενὸς ἐλεγχθέντας, ἀλλ' οὖν ὑπὸ τοῦ συνειδότος, ὁ μόνον ἐξ ἀπάντων **207** δικαστήριον τέχναις λόγων οὐ παράγεται. πολὺπαις ἦν ὁ πρῶτος ἐκ τριῶν παιδοποιησάμενος γυναικῶν, οὐ δι' ἡδονῆς ἀπόλαυσιν, ἀλλὰ δι' ἐλπίδα τοῦ πληθῆναι τὸ γένος· ἀλλ' ἐκ πολλῶν εἰς μόνος ἀπεδείχθη κληρονόμος τῶν πατρῶων ἀγαθῶν, οἱ δ' ἄλλοι πάντες γνώμης ὑγιῶς σφαλέντες καὶ μηδὲν τῶν τοῦ γεννήσαντος ἀπομαζάμενοι διωκίσθησαν **208** ἀλλοτριωθέντες τῆς αἰοιδίμου εὐγενείας. πάλιν ἐκ τοῦ δοκιμασθέντος κληρονόμου δύο δίδυμοι γεννῶνται μηδὲν [ὅτι μὴ χεῖρας καὶ ταύτας ἕνεκά τινος οἰκονομία] ὅμοιον ἐπιφερόμενοι, μήτε τοῖς σώμασι μήτε ταῖς γνώμασι· ὁ μὲν γὰρ νεώτερος καταπειθήνης ἀμφοτέροις τοῖς γονεῦσιν ἦν καὶ οὕτως εὐάρεστος, ὡς καὶ θεοῦ τυχεῖν ἐπαινέτου, ὁ δὲ μείζων

ἀπειθής, [ἐκ] τῶν γαστρὸς καὶ τῶν μετὰ γαστέρα ἡδονῶν ἀκρατῶς ἔχων, ὑφ' ὧν ἀνεπίσθη καὶ πρεσβείων ἐξίστασθαι τῷ μετ' αὐτὸν καὶ μετανοεῖν εὐθύς ἐφ' οἷς ἐξέστη καὶ φονᾶν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ μηδὲν **209** ἕτερον ἢ δι' ὧν λυπήσει τοὺς γονεῖς πραγματεύεσθαι. τοιγαροῦν τῷ μὲν εὐχὰς τίθενται τὰς ἀνωτάτω, βεβαιοῦντος ἀπάσας θεοῦ καὶ μηδεμίαν ἀξιώσαντος ἀτελῆ καταλιπεῖν, τῷ δὲ κατ' ἔλεον χαρίζονται τὴν ὑπήκοον τάξιν, ἵνα δουλεύῃ τῷ ἀδελφῷ, νομίζοντες, ὅπερ ἐστίν, ἀγαθὸν εἶναι **210** τῷ φαύλῳ τὸ μὴ αὐτεξούσιον. καὶ εἴ γε ὑπέμεινε τὴν δουλείαν ἄσμενος, δευτερείων ἂν ἠξιοῦτο ὡς ἐν ἄθλοις ἀρετῆς· νυνὶ δὲ ἀπαυθαδισάμενος καὶ δραπετεύσας τῆς καλῆς ἐπιστασίας αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἀπογόνους μεγάλων αἵτιος ὄνειδῶν ἐγένετο, ὡς τὸν ἀβίωτον αὐτοῦ βίον ἐστηλιτεῦσθαι πρὸς σαφέστατον ἔλεγχον τοῦ μηδὲν τὴν εὐγένειαν ὠφελεῖν τοὺς ἀναξίους εὐγενείας.

211 Οὗτοι μὲν οὖν εἰσι τῆς ἐπιλήπτου τάξεως, οὓς ἐξ ἀγαθῶν πονηροὺς γενομένους ὥνησαν μὲν οὐδὲν αἰ πατέρων ἀρεταί, αἰ δ' ἐν τῇ ψυχῇ κακίαι μυρία ἔβλαψαν. ἔχω δ' εἰπεῖν ἑτέρους τὴν ἐξ ἐναντίας ἀμείνω τεταγμένους τάξιν, οἷς πρόγονοι μὲν ὑπαίτιοι, ζηλωτὸς δὲ καὶ **212** ἀνάπλευς εὐφημίας ὁ βίος. τοῦ τῶν Ἰουδαίων ἔθνους ὁ πρεσβύτατος γένος μὲν ἦν Χαλδαῖος, πατρὸς δὲ ἀστρονομικοῦ τῶν περὶ τὰ μαθήματα διατριβόντων, οἱ τοὺς ἀστέρας θεοὺς νομίζουσι καὶ τὸν | σύμπαντα οὐρανόν τε καὶ κόσμον, παρ' οὓς τό τε εὖ καὶ τὸ χεῖρον ἐκάστοις φασὶν ἀποβαίνειν, οὐδὲν ἔξω τῶν αἰσθητῶν αἴτιον ὑπολαμβάνοντες **213** εἶναι. τούτου δὲ τί ἂν εἴη χαλεπώτερον ἢ μᾶλλον ἀπελέγξει τὴν ἐν τῇ ψυχῇ δυσγένειαν δυνάμενον δι' ἐπιστήμης τῶν πολλῶν καὶ δευτέρων καὶ γενητῶν εἰς ἀνεπιστημοσύνην ἰούση τοῦ ἐνὸς καὶ πρεσβυτάτου καὶ ἀγενήτου καὶ ποιητοῦ τῶν ὅλων καὶ διὰ τε ταῦτα ἀρίστου καὶ διὰ **214** μυρία ἄλλα, ἃ διὰ μέγεθος ἀνθρώπινος λογισμὸς οὐ χωρεῖ; ὧν ἔννοιαν λαβῶν καὶ ἐπιθειάσας καταλείπει μὲν πατρίδα καὶ γενεὰν καὶ πατρῶν οἶκον, εἰδὼς ὅτι μένοντος μὲν αἰ τῆς πολυθέου δόξης ἐγκαταμενοῦσιν ἀπάται ἀνήνυτον κατασκευάζουσαι τὴν τοῦ ἐνὸς εὔρεσιν, ὅς ἐστιν αἰδῖος μόνος καὶ ὅλων πατῆρ νοητῶν τε αἰ καὶ αἰσθητῶν, εἰ δὲ μετανασταίη, μεταναστήσεται καὶ τῆς διανοίας ἡ ἀπάτη μεθαρμοσαμένης τὴν ψευδῆ **215** δόξαν εἰς ἀλήθειαν. ἅμα δὲ καὶ τὸν πόθον ὃν ἐπόθει γινῶναι τὸ ὃν προσανερρίπισε λόγια χρησθέντα, οἷς ποδηγετούμενος ἐπὶ τὴν τοῦ ἐνὸς ἀοκνοτάτη σπουδῆ ζήτησιν ἦει· καὶ οὐ πρότερον ἀνῆκεν ἢ τρανοτέρας λαβεῖν φαντασίας, οὐχὶ τῆς οὐσίας-τοῦτο γὰρ ἀμήχανον-, ἀλλὰ **216** τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ καὶ προνοίας. διὸ καὶ πιστεῦσαι λέγεται τῷ θεῷ πρῶτος, ἐπειδὴ καὶ πρῶτος ἀκλινῆ καὶ βεβαίαν ἔσχεν ὑπόληψιν, ὡς ἔστιν ἐν αἴτιον τὸ ἀνωτάτω καὶ προνοεῖ τοῦ τε κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ. κτησάμενος δὲ πίστιν, τὴν τῶν ἀρετῶν βεβαιοτάτην, συνεκτᾶτο καὶ τὰς ἄλλας ἀπάσας, ὡς παρὰ τοῖς ὑποδεξαμένοις νομίζεσθαι βασιλεύς, οὐχὶ ταῖς παρασκευαῖς-ιδιότης γὰρ ἦν-, ἀλλὰ τῷ περὶ τὴν ψυχὴν **217** μεγέθει, φρονήματος ὧν βασιλικῷ. καὶ δῆτα θεραπεύοντες αὐτὸν διετέλουν ὡς ἄρχοντα ὑπήκοοι τὸ περὶ πάντα μεγαλεῖον τῆς φύσεως αὐτοῦ καταπληττόμενοι τελειοτέρας οὔσης ἢ κατὰ ἄνθρωπον· οὐδὲ γὰρ

ὁμιλίαις ἐχρῆτο ταῖς αὐταῖς, ἀλλ' ἐπιθειάζων τὰ πολλὰ σεμνοτέραις· ὁπότε γοῦν κατασχεθεῖη, μετέβαλλε πάντα πρὸς τὸ βέλτιον, τὰς ὄψεις, τὴν χροάν, τὸ μέγεθος, τὰς σχέσεις, τὰς κινήσεις, τὴν φωνήν, τοῦ θεοῦ πνεύματος, ὅπερ ἄνωθεν καταπνευσθὲν εἰσψκίσσατο τῇ ψυχῇ, περιτιθέντος τῷ μὲν | σώματι κάλλος ἐξαίρετον, τοῖς δὲ λόγοις πειθῶ, τοῖς **218** δ' ἀκούουσι σύνεσιν. ἄρ' οὐκ ἂν εἴποις τὸν μετανάστην τουτονί, τὸν πάντων ἔρημον οἰκείων καὶ φίλων, εὐγενέστατον εἶναι, τῆς πρὸς θεὸν συγγενείας ὀρεχθέντα καὶ σπουδάσαντα μηχανῇ πάση γινώριμον αὐτῷ γενέσθαι καὶ ταχθέντα μὲν τάξιν ἀρίστην τὴν ἐν προφήταις, πιστεύσαντα δὲ μηδενὶ τῶν ἐν γενέσει πρὸ τοῦ ἀγενήτου καὶ πάντων πατρός, καὶ βασιλέα δέ, ὡς ἔφην, παρὰ τοῖς ὑποδεξαμένοις νομισθέντα, μήθ' ὄπλοις μήτε στρατιωτικαῖς δυνάμεσιν, ὡς ἐνίοις ἔθος, λαβόντα τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ χειροτονία θεοῦ τοῦ φιλαρέτου τοὺς εὐσεβείας ἔραστας αὐτο- **219** κρατέσιν ἐξουσίαις γεραίροντος ἐπ' ὠφελεία τῶν συντυγχανόντων; οὗτος ἅπασιν ἐπηλύταις εὐγενείας ἐστὶ κανὼν, δυσγένειαν μὲν τὴν ἐξ ἄλλοκότων νόμων καὶ ἐκθέσμων ἐθνῶν, ἀ λῖθοις καὶ ζύλοις καὶ συνόλως ἀψύχοις ἰσοθέους ἀπένειμε τιμάς, καταλιποῦσι, καλήν δ' ἀποικίαν στειλαμένοις πρὸς ἐμψυχον τῷ ὄντι καὶ ζῶσαν πολιτείαν, ἧς ἔφορος καὶ ἐπίσκοπος ἀλήθεια.

220 Ταύτην τὴν εὐγένειαν οὐ μόνον θεοφιλεῖς ἄνδρες ἀλλὰ καὶ γυναῖκες ἐξήλωσαν, ἀπομαθοῦσαι μὲν ἀμαθίαν τὴν σύντροφον περὶ τιμῆς τῶν χειροκμήτων, παιδευθεῖσαι δὲ τὴν περὶ μοναρχίας ἐπιστήμην, ἣ **221** μοναρχεῖται ὁ κόσμος. Θάμαρ ἦν τῶν ἀπὸ τῆς Παλαιστίνης Συρίας γύναιον, ἐν οἰκίᾳ καὶ πόλει τραφὲν πολυθέῳ γεμούσῃ ξοάνων καὶ ἀγαλμάτων καὶ συνόλως ἀφιδρυμάτων. ἀλλ' ἐπειδὴ καθάπερ ἐκ σκότους βαθέος ἐδυνήθη βραχεῖαν αὐγὴν ἀληθείας ἰδεῖν, θανάτου κινδύνῳ πρὸς εὐσεβείαν ἠτομολήσεν ὀλίγα φροντίσασα τοῦ ζῆν, εἰ μὴ μέλλοι καλῶς ζῆν· τὸ δὲ καλῶς ἀνέφερον ἐπ' οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν θεραπείαν καὶ **222** ἱκεσίαν τοῦ ἐνὸς αἰτίου. καίτοι δυσὶν ἀδελφοῖς ἀμφοτέροις πονηροῖς ἐν μέρει γημαμένη, κουριδίῳ μὲν τῷ προτέρῳ, τῷ δ' ὑστέρῳ κατ' ἐπιδικασίας νόμον, γενεὰν τοῦ προτέρου μὴ καταλιπόντος, ἀλλ' ὅμως ἀκηλίδωτον διαφυλάξασα τὸν ἑαυτῆς βίον ἴσχυσε καὶ τῆς προσηκούσης τοῖς ἀγαθοῖς εὐφημίας ἐπιλαχεῖν καὶ τοῖς μετ' αὐτὴν ἅπασιν εὐγενείας ἀφορμὴ γενέσθαι. ἀλλ' αὕτη μὲν, εἰ καὶ ἀλλόφυλος, ἀλλ' οὖν γε **223** ἐλευθέρα καὶ ἐξ ἐλευθέρων καὶ οὐκ ἀσήμεων ἴσως. θεράπαινα δὲ τῶν ὑπὲρ Εὐφράτην ἐν ἐσχατιαῖς τῆς Βαβυλῶνος γεννηθεῖσαι προικίδιαι μὲν ἐδόθησαν γαμουμέναις ταῖς τροφίμαις, ἄξια δὲ κριθεῖσαι | παρελθεῖν εἰς εὐνὴν ἀνδρὸς σοφοῦ τὸ μὲν πρῶτον ἐκ παλλακίδων εἰς γαμετῶν ὄνομα καὶ σχῆμα παρῆλθον καὶ ἀντὶ θηραπεινίδων ἰσότιμοι ταῖς δεσποίναις ὀλίγου δέω φάναι κατέστησαν ὑπ' ἐκείνων, ὅπερ ἦν ἀπιστότατον, πρὸς τὸ αὐτὸ ἀξίωμα παραπεμφθεῖσαι· φθόνος γὰρ οὐκ εἰσοικίζεται σοφῶν ψυχαῖς, οὐ μὴ παρόντος κοινοπραγοῦσι τῶν ἀγαθῶν. **224** οἱ δ' ἐκ τούτων νόθοι παῖδες γνησίων οὐδὲν διήνεγκαν, οὐ μόνον παρὰ τῷ γεννήσαντι-θαυμαστὸν γὰρ οὐδέν, εἰ τοῖς μὴ ὁμογαστροῖς ὁ πάντων κοινὸς πατήρ τὴν αὐτὴν εὐνοίαν παρεῖχεν-, ἀλλὰ καὶ παρὰ

ταῖς μητρυαῖς· αἱ μὲν γὰρ τὸ <πρὸ>ς προγονοὺς μῖσος ἀναιρούμεναι
225 εἰς ἄλεκτον μεθηρημόσαντο κηδεμονίαν· οἱ δὲ προγονοὶ τῇ κατ' ἀντί-
δοσιν εὐνοία τὰς μητρυαῖς ὡς φύσει μητέρας ἐξετίμησαν· ἀδελφοὶ τε
μέρει ἡμίσει τοῦ γένους νομισθέντες οὐκ ἔφ' ἡμισείᾳ στέργειν ἀλλήλους
ἠξίωσαν, ἀλλ' εἰς τὸ διπλάσιον τὸ τοῦ φιλεῖν καὶ ἀντιφιλεῖσθαι πάθος
συναυξήσαντες καὶ τὸ δοκοῦν ὑστερίζειν προσανεπλήρωσαν τοῖς ἐξ ἀμφοῖν
γεγονόσιν εἰς ἁρμονίαν καὶ κρᾶσιν ἡθῶν συνδραμεῖν σπουδάσαντες.
226 Τί τοίνυν μεταδοτέον τοῖς ὡς ἴδιον ἀγαθὸν τὸ ἀλλότριον,
εὐγένειαν, ὑποδυόμενοι; οἱ δίχα τῶν εἰρημένων ἐχθροὶ δικαίως <ἄν>
νομισθεῖεν καὶ τοῦ τῶν Ἰουδαίων ἔθνους καὶ τῶν πανταχοῦ πάντων,
τοῦ μὲν ὅτι διδόσιν τοῖς ὁμοφύλοις ἐκεχειρίαν ὀλιγωρεῖν ὑγιαίνοντος
<βίου κα>ὶ βεβαίου πεποιθήσει προγονικῆς ἀρετῆς, τῶν δ' ὅτι, κὰν ἐπ'
αὐτὴν φθάσωσιν ἀκρότητα καλοκάγαθίας, οὐδὲν ὠφεληθήσονται διὰ τὸ
227 μὴ τυχεῖν γονέων καὶ πάππων ἀνεπιλήπτων. ἦς οὐκ οἶδ' εἴ τις
βλαβερωτέρα γένοιτ' ἄν εἰσήγησις, εἰ μήτε τοῖς ἐξ ἀγαθῶν πονηρευο-
μένοις ἐπακολουθήσει τιμωρὸς δίκη μήτε τοῖς ἐκ πονηρῶν ἀγαθοῖς
ἔψεται τιμή, τοῦ νόμου δοκιμάζοντος ἕκαστον αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ
μὴ συγγενῶν ἀρεταῖς ἢ κακίαις ἐπαινοῦντος ἢ κολάζοντος.